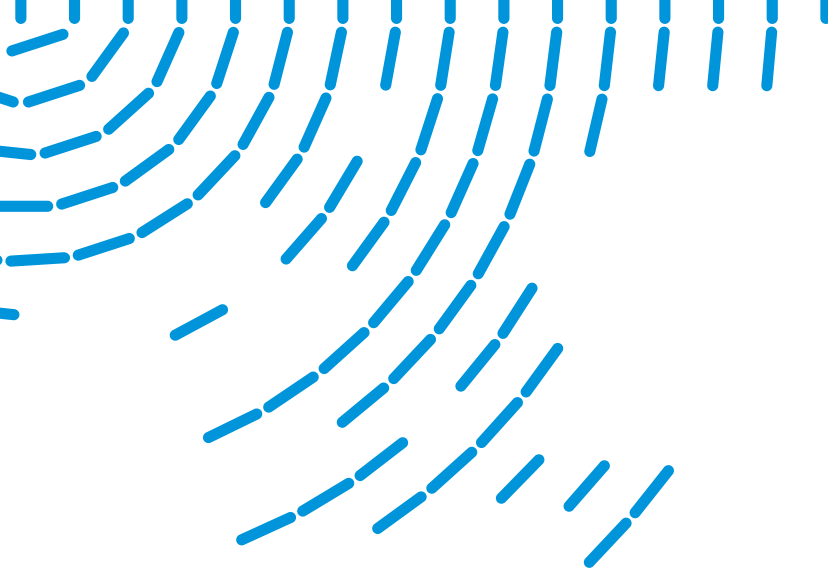

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ

за состојбите во областа на човековите права
во Република Македонија во 2016 година

Издавач:

Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија
претставуван од претседател проф. д-р Гордан Калаџиџев

Уредник:

Уранија Пировска,
извршна директорка на Хелсиншки комитет за човекови права на РМ

Графички дизајн и печатење:

Релатив

СОДРЖИНА:

I. ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА	5
II. ПРАВОСУДСТВО	8
III. УСТАВ И ЗАКОНОДАВСТВО	16
IV. ЗАТВОРЕНИ ИНСТИТУЦИ И МАЛТРЕТИРАЊЕ	22
V. ДИСКРИМИНАЦИЈА	27
VI. ЕКОНОМСКИ И СОЦИЈАЛНИ ПРАВА	34
VII. ГОВОР НА ОМРАЗА	40
VIII. ДЕЛА ОД ОМРАЗА	44
IX. РОДОВО БАЗИРАНО НАСИЛСТВО	46
X. БЕГАЛСКА КРИЗА	50
XI. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ	55

I. ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА

1. Вовед

Во текот на 2016 година, имајќи го предвид интензитетот на политичката криза, се организираа голем број јавни собири, со цел да се изрази револтот од политиките на актуелната владејачка структура. Имено, поттикнати од своето уставно-загарантирано право на јавно собирање, граѓаните од различни причини, укажаа на систематското кршење на човековите права и слободи во државата, во речиси сите сегменти од општеството.

Протестите кои започнаа во 2015 година се интензивираа во 2016 година како реакција на одлуката на Претседателот на Република Македонија, Ѓорѓе Иванов, за колективното помилување на 56 осомничени сторители на кривични дела, за кои се поднесени кривични пријави и поведени кривични постапки, а се членови и високи функционери или блиски соработници на најголемите политички партии во државата.

2. Протести

2.1 Протести и контрапротест пред Уставниот суд

Во текот на 2016 година беа одржани повеќе протести како реакција на одлуката на Уставниот суд да отвори постапка за оценување на уставноста на измените на Законот за помилување од 2009 година. Протестот кој требаше да се одржи на 15 март 2016 година, непосредно пред донесувањето на одлуката на Уставниот суд, беше спречен од друга група на граѓани - контрапротестанти, водени од лидерот на политичката партија ГРОМ, Стевчо Јакимовски. Со оглед на фактот што планираниот протест беше уредно најавен во Министерството за внатрешни работи и објавен во медиумите, а потоа местото на одржување на протестот беше заземено од други лица со сосема спротивна цел, може да се констатира дека постојат сериозни индикации за сторување на кривичното дело Спречување или смеќавање на јавен протест - член 155 од Кривичниот законик. Јавното обвинителство ниту во овој случај не ја извести јавноста дали постапило по службена должност и отворило истрага против организаторот и учесниците на контра-протестот.

2.2. Протестите по одлуката за колективно помилување на Претседателот на РМ

Почнувајќи од 13.04.2016, до крајот на јули 2016 година се одржуваа протести, познати како Шарена револуција, како реакција на одлуката на Претседателот на Република Македонија, Ѓорѓе Иванов, за колективното помилување на 56 осомничени сторители на кривични дела, за кои се поднесени кривични пријави и поведени кривични постапки, а се членови и високи функционери или блиски соработници на најголемите политички партии во државата.

Од досегашните информации со кои располага Хелсиншкиот комитет, во врска со протестите на Шарената револуција, до сега 37 лица кои беа дел од овие протести се кривично обвинети за учество во толпа што ќе изврши кривично дело. Освен тоа, повеќе од 50 лица се соочуваат со финансиски казни за прекршување на Законот за јавна чистота и Законот за прекршоци против јавниот ред.

Полициските службеници во повеќе наврати ги спречуваа граѓаните да протестираат на одредени локации или институции, ограничувајќи го правото на движење. Поради ова, може да се констатира дека постојат сериозни индиции за сторување на кривичното дело Спречување или смеќавање на јавен протест - член 155 од Кривичниот законик. Јавното обвинителство ниту во овој случај не ја извести јавноста дали постапило по службена должност и отворило истрага против полициски службеници.

3. Кривично-правна заштита на слободите и правата на граѓаните

Во однос на свесноста на граѓаните за можноста за кривично правна заштита на нивните слободи и права, особено во однос на прекумерната употреба на сила од страна на полициските службеници или пак за неоснованото спречување или смеќавање на јавен собир, можеме да констатираме дека е на ниско ниво.

Имено, според податоците добиени од страна на Министерството за внатрешни работи, за дел од кривичните дела нема ниту една пријава, а меѓу нив се кривичните дела од член 138 – „Повреда на правото на употреба на јазикот и писмото“, член 150 – „Неовластено откривање тајна“, член 153 – „Повреда на правото на поднесување на правно средство“, член 154 – „Спречување на печатање и растурање на печатени раоти“, член 155 – „Спречување или смеќавање на јавен собир“ и од член 156 – „Повреда на правото на штрајк“.

Меѓу кривичните дела што имаат само неколку пријави се кривичните дела од

член 137 – „Повреда на рамноправноста на граѓаните“ (една пријава во 2014 година), член 142 – „Мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување“ (девет пријави во 2010 година, три пријави во 2013 година и две пријави во 2014 година), член 146 – „Противзаконско вршење претрес“ (една пријава во 2013 година и една пријава во 2016 година), член 147 – „Повреда на тајноста на писмата или други пратки“ (една пријава во 2012 година), член 148 – „Неовластено објавување на лични записи“ (една пријава во 2013 година), член 151 – „Неовластено прислушкување и тонско снимање“ (една пријава во 2015 година) и член 157-в – „Пиратерија на фонограм“ (две пријави во 2010 година). Ваквите податоци се повторуваат и кај јавното обвинителство, кое пак, нема пракса да поведува постапки по службена должност за утврдување на кривична одговорност за повреда на правата и слободите на човекот.¹

Целосно отсуство на пријави за некои кривични дела или нивен многу мал број е зачудувачки, ако се земе предвид дека некои појави се сметаат за многу критични, како што е примерот со неовластеното прислукување, што е ноторно познат проблем со години наназад, проблемот со рамноправноста на јазиците на кој се сензитивни националните малцинства и проблемот со тортурата и малтретирањето во службата, што е нотирани во серија извештаи за повреда на човековите права на домашни и меѓународни органи и организации, но и пресуди на Европскиот суд во Стразбур.

¹Целосната Анализа за кривично – правната заштита за кривичните дела против слободите и правата на човекот можете да ја прочитате на следниот линк: <http://mhc.org.mk>

II. ПРАВОСУДСТВО

2.1 Недостаток на непристрасност и независност кај Судскиот совет

На почетокот на месец јануари, Европскиот суд за човекови права ги објави одлуките за случаите на пет разрешени судии против Република Македонија (Геровска-Попчевска против Република Македонија, апликација бр. 48783/07, Јакшовски и Трифуновски против РМ, апликација бр. 56381/09 и 58738/09 и Попоски и Дума против РМ, апликација бр. 69916/10 и 36531/11). Во сите пет случаи, Судот утврдил повреда на член 6 став 1 (право на правично судење) од Европската конвенција за човекови права, што ги потврдува наводите за недостатокот на независност и непристрасност на Судскиот совет.

Во првиот случај, судијката Геровска Попчевска се жалела на учеството на претседателот на Врховниот суд и Министерот за правда (кои се членови во судскиот совет по службена должност), во одлуката на Судскиот совет за нејзиното разрешување, кога и двајцата од претходни позиции веќе имале оформено и изразено негативно мислење за нејзе. Во останатите четири случаи, поединечните судии биле разрешени со едногласна одлука на Судски совет во чиј состав бил и предлагачот на таквата мерка. Жалбите за разрешувањето пред Советот за жалби на Врховен суд им биле отфрлени на сите судии.

Овие случаи особено влијаеја Судскиот совет да добие остри критики од стручната и меѓународната јавност за влијанијата на извршната власт врз одлуките за дисциплинска одговорност и разрешување на судии. Од овие причини се пристапи кон измени на целата постапка за утврдување на дисциплинска одговорност и разрешување на судии и формирање на ново тело - Совет за утврдување на факти, кое може да покренува постапка за утврдување одговорност на судија пред Судскиот совет. Ваквите законски измени беа донесени во брза и скратена постапка, без консултации со засегнатите страни и без јавна расправа, поради што содржат бројни недостатоци во смисла на нејасни законски решенија, особено во делот на формирањето на Советот за утврдување на факти. При ваква постапка може да се заклучи дека не е постигната целта за подобрување на независноста и самостојноста на судскиот систем и формирањето на новиот Совет за утврдување на фактите воопшто не ја постигнува целта за обезбедување на независност во на одлуките.

2.2 Незаконски реизбор на претседател на Советот на јавните обвинители

На 22 септември, за време на седница на новиот состав на Советот на јавните обвинители на Република Македонија, на тајно гласање, г. Петар Аневски повторно беше избран за претседател на Советот. Изборот следеше и покрај тоа што согласно Член 8 став 3 од Законот за Советот на јавните обвинители („Службен весник на Република Македонија“ бр. 150/2007 и 100/2011), мандатот на претседателот на Советот трае две години, без право на повторен избор. Поради таа причина, Хелсиншкиот комитет ги повика членовите на Советот на јавните обвинители на Република Македонија, во согласност со Член 10 став 3 од Законот за Советот на јавните обвинители, да закажат итна седница на која ќе ја преиспитаат својата незаконска одлука. По јавната реакција, г. Аневски за медиумите изјави дека не било точно дека е избран незаконски. Според него, и покрај тоа што тој бил претседател на Советот на јавните обвинители до август 2016 година повторниот избор е во нов, трет мандат на Советот, што значело дека не е реизбран во ист мандат.

2.3 Неефикасна постапка за избор на кандидати за почетна обука во Академијата за судии и јавни обвинители

Академијата за судии и јавни обвинители на во ноември 2015 година објави оглас за прием на 30 слушатели на почетна обука во Академијата за судии и јавни обвинители. Според известувањето објавено на веб страната на Академијата на 04.07.2016 година, јавноста беше информирана дека по спроведувањето на писмениот и усниот дел од испитот, Комисијата за приемен испит утврдила листа на оцени на кандидатите од одржаниот писмен и усмен дел на приеumniот испит. По објавување на листата до Комисијата за приемен испит биле поднесени вкупно 44 приговори, против кои потоа биле поднесени 29 жалби до Управниот одбор на Академијата, 9 кандидати поведоа постапка пред Управниот суд, а дел од нив потоа и до Вишиот управен суд.

И покрај кратките законски рокови за одлучување по приговорите, жалбите и тужбите на незадоволните кандидати за прием во Академијата за судии и јавни обвинители, временската рамка за завршување на целата постапка беше неколкукратно пречекорена. Иако според Законот за Академијата за судии и јавни обвинители целата жалбена постапка не смееше да трае повеќе од 2 месеца, целата постапка се одолговлекуваше до февруари 2017 година, а новата генерација на кандидати за судии и јавни обвинители ја започнаа обуката во март 2017 година. Според тоа, новите кандидати обуката ја започнаа со задоцнување од 6 месеци, што е уште еден индикатор за неефикасноста на судскиот систем во спроведување на правосудните реформи кои предвидуваат сите новоименувани судии и јавни обвинители да ја завршат обуката во Академијата.

Академијата на 29.08.2016 година објави нов оглас за прием на 60 слушатели на почетна обука – кандидати за јавни обвинители . Имајќи предвид дека постапката по претходниот оглас не беше завршена, кандидатите кои аплицирале на тој оглас немаа можност да се пријават и на новиот оглас за прием на кандидати за јавни обвинители.

2.4 Специјално јавно обвинителство

На 15 септември 2015 година, Собранието на РМ со 111 гласа ЗА го изгласа Законот за јавно обвинителство за гонење на кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите. На чело на оваа институција беше избрана обвинителката Катица Јанева од ОЈО Гевгелија, избор кој тогаш барем навидум ги задоволи сите страни на политичката сцена. Создавањето на оваа институција беше клучниот дел од Договорот од Пржино, главна шина по која треба да се излезе од политичката криза. Тимот на Јанева се комплетираше со уште 12 обвинители, меѓу кои и Фатиме Фетаи и Ленче Ристовска, двете помлади експонирани обвинителки кои го комплетираат сега веќе популарниот тризабеч на правдата кој треба да ги расчисти неверојатно комплицираните и заплетени сомненија за криминал и корупција од страна на високи државни претставници кои произлегоа од „бомбите“ на опозицијата.

Заклучно со 15 март 2017 година, СЈО водеше предистражни постапки против 112 лица, а 50 лица се предмет на истражни постапки. Во меѓувреме, тимот на обвинителството достигнува 117 лица, вклучително со истражителскиот и обвинителскиот тим. Заклучно со датумот на поднесување на вториот шестмесечен извештај (15.03.2017) е анализирана содржината на 272 950 аудио фајлови односно во обработка се 45% од вкупниот број на аудио фајлови со кои располага ова Јавно обвинителство.

Уште од формирањето па до затворањето на овој извештај, СЈО се соочува со пречки и саботажии од повеќе институции чии соработки се круцијални за постигнувањето на очекуваните резултати. Управата за безбедност и контраразузнавање долго време не соработува со СЈО, не прима пошта, па обвинителството е принудено да бара информации и материјали преку МВР. Обвинителството по добиена судска дозвола изврши и претрес во просториите на УБК. Основното јавно обвинителство за гонење организиран криминал и корупција исто така ги одолговлекуваше предавањето на предметите кои потпаднаа под надлежност на СЈО.

Најголемата пречка со која се соочува СЈО е Основниот суд Скопје 1. Судот ги отфрли речиси сите барања за изрекување на притвор и мерки на

претпазливост кои ги побара СЈО, а беа спроведени и контроверзни распределби на судии во одделот за организиран криминал. Во дел од јавноста овие распределби беа квалификувани како „чистки“ на „неподобни“ судии кои би одлучувале (или веќе одлучиле) позитивно по предлози на СЈО.

Се случи и преседан во 72 годишното работење на Судот. Поранешната в.д. претседателка Татјана Михајлова, судечка судијка во еден од двата предмети на обвинителството за кои веќе се испорачани обвиненија, на рочиште ги казни обвинителките Јанева и Фетаи со по 2000 евра за непочитување на Судот.

Во меѓувреме, ова Јавно обвинителство добива отворена поддршка од меѓународниот фактор, пред се од претставници на ЕУ и САД, кои како покровители на Пржинскиот договор ја сметаат непречената работа на СЈО (кое има законски рок до јуни 2017 година да испорача обвиненија) како главен услов за активирање на одамна замрзнатиот процес на евроатлански интеграции на земјата.

Заклучно со месец март 2017 година, преку прес конференции, СЈО претстави 16 предмети:

1.ТИТАНИК – Првиот случај на СЈО, во кој постои сомнеж дека група предводена од екс министри на МВР, МТСП и секретарот на Владата извршиле изборни измами. Дел од делата се незаконско издавање лични карти, насилство, поткуп, вметнување на избирачки список и друго.

2.ТНТ – Случај за незаконско уривање на објектот Космос во сповственост на бизнисменот Фијат Цановски. Осомничени се екс премиер, екс министер на МТСП како и актуелниот градоначалник на општина Гази Баба.

3.ТРАНСПОРТЕР – Според СЈО, општина Битола плаќала „можеби и најскап превоз на ученици во светот“. Осомничени за оштетување на буџетот се градоначалникот на Битола, кој еден период беше и во куќен притвор, како и претседателот на комисијата за набавки на општината.

4.ТВРДИНА – Ова е еден од двата случаи за кои веќе има обвинителен акт и одржани судски рочишта. Обвинети се екс министерка на МВР и двајца началници од УБК за противзаконско уништување на системи за следење на комуникации кои биле користени за незаконското следење на комуникациите, со што е оштетен буџетот на РМ за околу 10 милиони евра.

5.ТОРТУРА –Кривични пријави за 7 лица кои беа вклучени во апсењето на екс министерот за внатрешни работи и претседател на партијата Обединети за Македонија, Љубе Бошковиќ. Шестмина од нив се припадници на полициската единица „Алфи“, додека седмиот е екс началникот на УБК.

6.ТРЕЗОР – Случај за злоупотреба на службените овластувања при набавка на системите за комуникација. Осомничени се тројца раководни лица во УБК и еден од МВР. СЈО смета дека овие лица го оштетиле буџетот за над 862 илјади евра за лично богатење.

7.ТОПЛИК - Се однесува на проектот „Сончев град“, при што постои сомнеж дека бил оштетен буџетот за над 1,4 милиони евра. Злоупотребата, спред СЈО, била извршена во Министерството за транспорт и врски, а осомничени се шест лица од тоа министерство.

8.ТЕНДЕРИ – СЈО се сомнева дека бил наметен тендер за изградбата на зградата на музејот на ВМРО. Првоосомничената, раководно лице во Министерството за култура, телефонски ја известила фирмата Бетон – Штип да работат на завршните работи на објектот, иако тендерот ќе биде објавен подоцна.

9.ТАРГЕТ – Случај преку кој треба да се реши дилемата кој тоа прислушувал. СЈО сомничи вкупно 10 лица, меѓу кои и поранешни високи функционери, дека го координирале масовното прислушување спроведено од страна на УБК. Обвинителството тврди дека се следени најмалку 4.286 телефонски броеви без судска наредба.

10.ТЕНК – Истрага отворена против две лица од МВР кои СЈО ги сомничи дека учествувале во незаконска набавка на службен „Мерцедес“ вреден 572.000 евра, за потребите на екс премиерот Никола Груевски.

11.ТАРИФА – Се однесува на постапка за јавна набавка на софтвер за потребите на АД ЕЛЕМ, се сомничат седум лица од јавното претпријатие кои, според СЈО, со злоупотреба на овластувањата причиниле штета на буџетот од неколку стотици илјади евра.

12.ТРУСТ - Случај во кој осомничени три физички и три правни лица за злоупотреба на тендерска постапка за ископ на јаловина и јаглен во Суводол. Досегашната истрага покажала дека еден конзорциум со фалсификувана документација добил тендер, со што се стекнал со противправна имотна корист од една милијарда и 60 милиони денари или

повеќе од 17 милиони евра. СЈО во оваа истрага конечно доби позитивно решение за притвор на сопственикот на конзорциумот, но тој до затворање на извештајот се наоѓаше во бегство.

13. ТАБЛА - Се работи за злоупотреба на службената положба на директор на основно училиште во селото Зајас и неговата одлука да се гради ново основно училиште без почитување на законските прописи. Во овој случај се работи за штета од околу 200 илјади евра, колку што бил вреден договорот потпишан без јавна набавка, за изградба на училиште во селото Строговиште.

14. ТРИСТА – Во овој случај осомничен е помошник-министер од МВР за извршена јавна набавка за 300 возила за Министерството. Осомничениот во периодот од 2008 до 2012 година извршил набавка на 300 возила не почитувајќи ги законските прописи за јавна набавка, со што бил оштетен буџетот на државата за 453 илјади евра.

15. ТОТАЛ - Даночно затајување е продолженото кривично дело за кое има основани сомневања во овој случај, во кој се сомничи едно лице. Сопственикот на неколку компании за маркетинг и консултантски услуги, Тотал, Медиа Мак, Тотал маркетинг, Медиа центар, во периодот од 2008 до 2015 година одбегнал плаќање данок во вредност од околу 180 илјади евра.

16. ТИФАНИ – Повторно се работи даночно затајување, а осомничена е сопственичка на фирмите за маркетинг и консултантски услуги Смарт центар и Смарт груп. И во овој случај постои основано сомневање дека во периодот од 2008 до 2014 година компаниите и сопственичката делумно одбегнале плаќање даноци со давање лажни податоци за обврските.

2.5 Јавното обвинителство не ги штити правата и слободите на граѓаните

Хелсиншкиот комитет изминатите години континуирано ја следеше работата на јавното обвинителство преку поднесување на кривични пријави и преку барања јавното обвинителство да поведе постапки по службена должност за прекршувањата на правата на граѓаните за кои известуваа медиумите.

Во периодот од 2013 до 2016 година Хелсиншкиот комитет има поднесено или обезбедил правна помош за поднесување на повеќе од 30 кривични пријави за прекршувања на правата на граѓаните и за говор и дела од омраза. Во најголем број од случаите воопшто нема одговор за текот на истрагата од јавното обвинителство, додека останатите пријави се одбивани со образложение дека

кривичното дело не се води по службена должност.

Дополнително, Хелсиншкиот комитет постојано повикувал јавното обвинителство да покрене постапка по службена должност во случаите на масовно кршење на правата на граѓаните, но никогаш јавноста не била известена за ваков чекор.

Имено, јавното обвинителство беше пасивно со водењето истраги кога јавноста беше известена за масовното прекршување на правата на граѓаните поради незаконското прислушување.

Јавното обвинителство не покрена ниту една постапка за прекумерната употреба на сила од страна на полициските службеници врз граѓаните кои протестираа изминатата година на 5ти мај, иако прекумерната употреба на сила беше констатирана од Народниот правобранител и бројни домашни и меѓународни организации, вклучително и од Хелсиншкиот комитет. Напротив, јавното обвинителство скоро 2 години не постапува по единствената кривична пријава за Малтретирање во вршење на службата поднесена од лице повредено од полицијата на протестот од 5ти мај 2015 година, кое потоа беше држено во полициска станица 24 часа.

Јавното обвинителство не покрена ниту една постапка за неоснованото ограничување на правото на протест на граѓаните кои мирно протестираа во 2015 и 2016 година, иако согласно член член 155 од КЗ спречувањето или смеќавањето на јавен собир претставува кривично дело.

Хелсиншкиот комитет редовно регистрира случаи на говор на омраза и за тоа ја известува јавноста, но досега јавното обвинителство нема поведено ниту една истрага по службена должност за да се иницира утврдување на кривична одговорност на сторителите. Напротив, и во случаите кога Хелсиншкиот комитет поднесува кривични пријави за говор од омраза, јавното обвинителство одлучува да не поведе постапки, дозволувајќи ваквите кривични дела да се повторуваат. Единствен позитивен исклучок е постапката која се води против лицето Миленко Неделковски за кривичните дела Предизвикување омраза, раздор или нетрпеливост врз национална, расна, верска и друга дискриминаторска основа, Ширење на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем и Расна и друга дискриминација. Во овој случај Вишото јавно обвинителство Скопје 3 пати го враќаше предметот пред Основното јавно обвинителство Скопје кое одбиваше да препознае елементи на говор на омраза и да поднесе обвинение за посочените кривични дела. Поради ова, јавниот обвинител кој постапуваше во предметот беше сменет и во моментот нов јавен обвинител ја спроведува

истрагата.

Јавното обвинителство потфрли и во случајот на Тамара Димовска, која поради огромниот пропуст и незаконитото постапување на Фондот за здравствено осигурување почина на 09.02.2015 година.

Хелсиншкиот комитет за човекови права по смртта на Тамара изготви и поднесе кривични пријави против одговорните, а поради сомневање за сторување на кривични дела од членовите 353 став 1 и 2 од КЗ на Република Македонија, односно злоупотреба на службена должност и членот 353-в став 1 и 2 од КЗ на Република Македонија, односно несовесно работење во службата.

Кривичната пријава до Основното јавно обвинителство беше поднесена на ден 19.02.2015 година и до денешен датум, Комитетот нема добиено никаков одговор од ОЈО Скопје, иако се изминати повеќе од 2 годни.

Иако со новиот Закон за кривична постапка беше утврден временски рок од 6 месеци за спроведување на истражна постапка од денот на донесување на наредба, овој рок не е испочитуван во ниту еден од случаите кои ги води Хелсиншкиот комитет. Со ваквото непостапување единствено се потврдува нефункционалноста на јавното обвинителство во заштитата на правата и слободите на граѓаните.

III. УСТАВ И ЗАКОНОДАВСТВО

1. Уставен суд

Во изминатите пет години, а особено од 2013 година до денес, Уставниот суд на Република Македонија бележи намален број на примени и завршени предмети, намален број на укинати и поништени одредби од закони и подзаконски акти, намалување на бројот на вработени и непроменети средства во годишниот буџет. Според годишните извештаи на Судот, бројот на примени предмети е во постојан пад и споредено со 2011 година кога примени биле 236, во 2015 година примени се 128 предмети (-46%). Споредбата за истите години по однос на завршени предмети е 231/150 (-35%); укинувачки/поништувачки одлуки 32/11 (-66%); и барања за заштита на слободи и права од граѓани 23/13 (-43%). Овие негативни индикатори укажуваат на невообичаено пасивизирање во работата на Судот, намалување на довербата кај граѓаните, наклонетост кон политиките на законодавната и извршната власт и негрижа на државата за развојот на бастионот на човековите права и унапредување на професионалноста на уставните судии и стручната служба.

Уставниот суд во текот на 2016 година беше често критикуван од страна на стручната и општата јавност, а за неговата работа зачестено објавуваа и медиумите. Во услови кога е спорно дали целокупниот сегашен состав на Уставниот суд е од редот на истакнати правници, нивниот политички избор, непочитувањето на сопствената претходна пракса, затворањето на седниците за јавноста и неприфаќањето на мислења од Венецијанската комисија, се отворија основани сомненија дека Судот наместо орган кој треба ја штити уставноста и законитоста се претвори во институција која е потчинета на законодавната и извршната власт и политичките партии. Со тоа сериозно е нарушена независноста, непристрасноста, компетентноста и легитимноста на Уставниот суд. Проблемите во функционирањето на Судот се споменати и во извештаите за напредокот на Република Македонија на Европската комисија која забележува на составот на Судот, неговата пристрасност и пролонгирање на донесувањето на одлуки.

На 4-та Седница на Уставниот суд одржана на 24 февруари Судот донесе одлука за поведување постапка за оценување на уставноста на Законот за изменување и дополнување на Законот за помилување („Службен весник на РМ бр.12/2009“). На 7-та Седница на Уставниот суд одржана на 16 март следеше укинување на одредби од законот и сите негови одредби, вклучително и одредбата со која се утврдува дека помилувањето не може да се даде на лица

осудени за кривични дела против изборите беа укинати. Пред донесувањето на одлуката, Хелсиншкиот комитет го повика Уставниот суд да се издигне над партиските и индивидуалните интереси и да донесе одлука со која нема да утврди неуставност на законот и нема да го укине. Симптоматично е што Уставниот суд одлучи дека има потреба за оценување на уставноста на овој закон, особено ако се земе предвид фактот дека иницијативата за негово оспорување беше поднесена на почетокот на месец февруари, веднаш по отварањето на случајот „Титаник“ од страна на Специјалното јавно обвинителство, во кој во својство на сомничени за изборни измами се поранешните министри Миле Јанакиевски и Гордана Јанкуловска и останати лица блиски до владејачката коалиција. Брзината на постапувањето која ја прикажа Уставниот суд во овој случај (40 денови од поднесена иницијатива до конечна одлука) е единствен пример за брзо постапување по одредена иницијатива, со што многу транспарентно се разоткри неговата улога на инструмент за одбрана на партиските интереси на политичка партија од владејачката коалиција.

2. Закон за бесплатна правна помош

Законот за бесплатна правна помош е првото законско решение за остварување на уставното загарантирано право на еднаквост (член 9) кое прокламира еднаквост помеѓу граѓаните без оглед на полот, расата, бојата на кожа, националното и социјално потекло, политичко и верско уверување, имотна и општествена положба, од една страна и еднаквоста на граѓаните пред Уставот и законите од друга страна. Оваа одредба на Уставот упатува на потребата од обезбедување на еднаков пристап до правда на сите граѓани, вклучувајќи ги граѓаните кои спаѓаат во ранливите категории, чие што живеење е отежнато како директен резултат на финансиската положба во која што се наоѓаат.

Во системот на бесплатна правна помош индетификувани се правните проблеми и слабости на самиот закон за бесплатна помош кој го ограничуваат правот на еднаков пристапот до правда.

Имено, право на бесплатна правна помош имаат лицата определени во Законот, кои со оглед на нивната материјална положба не би можеле да ги остварат правата загарантирани со Уставот и Законот, без притоа да го загрозат сопственото издржување и издржувањето на членовите на своето семејство со кои живеат во заедничко домаќинство. Барање за бесплатна правна помош, во согласност со одредбите од Законот за бесплатна помош, се одобрува во сите судски и управни постапки, доколку со него се решава прашање од интерес за

барателот. Сепак, законот ја ограничува можноста на барателите да побараат правна помош во други области, освен за оние кој се наброени во законот, а тоа се: права од областа на социјалното, здравственото, пензиското и инвалидското осигурување, работните односи, заштита на деца, жртви на семејно насилство, заштита на жртви на казниви дела, заштита на жртви на трговија на луѓе, признавање на правото азил и имотно-правните прашања.

Еден од главните недостатоци на овој Закон е предвидениот максимален имот што треба барателот да го поседува. Како корисници можат да се јават само малубројна категорија лица, односно лица кои живеат во услови на голема беда. Сегашниот закон наместо унапредување на правата на еднаквост на граѓаните, носи нееднаков пристап до правда и ги заобиколува сиромашните граѓани во Република Македонија со што се прекршува основниот принцип на законот. Имено, недвижноста (стан, куќа) во која живее барателот и неговото семејство се од посебно значење за примена на овој закон, пред се минималниот станбениот простор треба да се из земе од имот што ќе биде предмет на утврдување и проценка од страна на надлежните органи. Во делот на дозволените имоти, во согласност со бројот на просечни плати треба да се усогласи самиот законски текст, бидејќи основата по бруто-плати е дозволена само во случај на поседување возило, но нејасно е за преостанатиот дозволен имот, кои надлежните органи своеволно го пресметуваат во просечни-нето плати.

Под “имот” на подносителот на барањето за бесплатна правна помош се подразбира целокупниот подвижен и недвижен имот, имотни права, износ на готовина во домашна и странска валута, парични средства на сопствена или штедна книшка, подарок, хартии од вредност, акции, удели во капитал и друг имот на подносителот на барањето или на полнолетни членови на неговото домаќинство во земјата или странство.

Во однос на дефинирањето на поимот “членови на семејство” во Законот за бесплатна правна помош кругот семејство е премногу широко опфатен, бидејќи во согласност со предвидениот четврти степен, во овој круг влегуваат и прадедо, прабаба и правнуци што може да претставува проблем во праксата, ако се има предвид дека приходите и имотот на барателот се оценуваат на ниво на целиот имот и целокупните приходи на семејната заедница во кое живее лицето барател.

Покрај овој недостаток, праксата покажува дека секогаш не се води сметка за итноста на постапката за решавање на правото на бесплатна правна помош. Ова пред се се должи на централизираноста на одлучувањето, односно Министерството за правда е должно да одлучува за територијата на цела

држава, како и на “лошата комуникација” помеѓу државните институции кој треба да издадат докази за имотната состојба на барателот. Па така наспроти 20 дена предвидени како законски рок во кое министерството решава за одобрување или одбивање на барањето за бесплатна правна помош, во пракса реалното времетраење на оваа постапка трае од 40-60 дена, со што се пречекоруваат роковите од Законот за парнична постапка, Законот за општа управна постапка, Законот за управни спорови и Законот за работни спорови во кој е определен рок од 8 дена, односно од 15 до 30 дена за тужба или жалба до надлежните органи или судови во судска или управна постапка. Жртвите на семејно насилство заради итноста на ситуацијата во која се наоѓаат најчесто се одлучуваат да не побараат бесплатна правна помош заради роковите во кои се носат решенијата. Од овие причини потребна е итна измена и усогласување на Законот за бесплатна правна помош со другите закони поврзани со бесплатната правна помош и воспоставување на поефикасен и побрз систем за размена на податоци за барателите помеѓу институциите.

При стекнување со правото за бесплатна правна помош на корисниците на најниска пензија кои живеат во семејна заедница со две или повеќе лица издржувани од него, повторно до израз доаѓа ограничувачкиот карактер на законот за барателите кои се приматели на најниска пензија, а наместо со две или повеќе лица живеат со едно лице издржувани од него и не ги исполнуваат строгите критериуми предвидени во законот.

Од термилошки и поимни недостатоци недостасува јасна дефиниција кој граѓанин се смета за “самохран родител” кои остварува право на детски додаток, кој претставува еден од критериумите за остварување право на бесплатна правна помош, поради што во праксата можат да се забележат разни толкувања на овој поим што пак придонесува до зголемување на правната несигурност.

Информираноста на граѓаните за Законот за бесплатна правна помош е на незавидно ниво и со законската одредба за забрана за рекламирање, согласно Законот за бесплатна помош, на овластените здруженија за давање на предходна правна помош им беше забрането рекламирањето за давање предходна правна помош. Недозволеното рекламирање е основ за одземање на овластувањето за давање на правна помош. Нелогична е оваа законска одредба од причини што самите здруженија се непрофитни организации, а не субјекти кои со рекламирањето би оствариле поголем профит. Оваа одредба предизвикува негативни последици по целта на самиот закон.

Хелсиншкиот комитет ја поздравува иницијативата за изработка на нов Закон за бесплатна правна помош со надеж во иднина ќе овозможи остварување на

целта на самиот закон и ќе овозможи еднаков пристап до правда на сите граѓани на Република Македонија.

3. Претседател на Република Македонија

На 12 април, Претседателот на Република Македонија колективно помилува 57 осомничени сторители на кривични дела, за кои се беа поднесени кривични пријави или поведени кривични постапки. Најголемиот дел од осомнените беа под истрага на СЈО. Со ваквиот чин, Претседателот ги пречекори своите уставни и законски овластувања и со тоа стори кривично дело Злоупотреба на службена положба од член 353 од Кривичниот законик на РМ.

Имено, ставот и одлуките за помилување Претседателот ги донесе без законски основ со оглед на фактот што член 11 од Законот за помилување на кој тој се повика, беше укинат и не е составен дел на правниот поредок на Република Македонија. Со овој акт, Претседателот очигледно ги пречекори своите овластувања, бидејќи под привидот на помилување кој што е акт предвиден за поединечни случаи како корекција на правдата во специфични и посебно оправдани случаи, Претседателот суштински и фактички за себе узурпираше овластување за една групна и колективна амнестија за голем број кривични дела со што упадна во овластувањето кое што Уставот заради сериозноста го предвидува како ексклузивно право на Собранието на Република Македонија.

Со тоа Претседателот се стави над правото, над Собранието и над политичкиот договор од Пржино, со што суштински ги укина овластувањата на СЈО, како консензуално прифатен орган надлежен да ги гони кривичните дела кои се поврзани со нелегално прислушваните разговори. Ова е веројатно единствен пример во историјата каде што еден претседател на држава помилувал масовно и организирано кршење на човековите права и слободи што вклучуваат случаи на повреда на уставното право на слобода на избори, повреда на приватноста, коруптивни и други злоупотреби на политичката елита, претходно нотирани во низа веродостојни и сериозни домашни и меѓународни извештаи на низа владини и невладини организации.

Со попречувањето на кривичната правда во голем број од коруптивни дела опфатени со помилувањата Претседателот ги повреди и меѓународните обврски на државата за спречување и гонење на корупција, перење пари со што се повредени одредбите на Конвенцијата од Палермо. Брзоплетоста и неоснованоста на поединечните одлуки стана очигледна во случаите каде беа помилувани луѓе кои воопшто не се осомничени во кривични постапки, па така беа помилувани лица кај кои само е извршен претрес во врска со други

осомничени лица, како и помилување на лица за кои што постојат само кривични пријави но не е поведена кривична постапка.

На 27 мај Претседателот одлука за поништување на помилувањата за 22 лица, како што наведе, сите политички експонирани лица. Откако се најде под огромен притисок на домашната и меѓународна јавност Претседателот 6 јуни одлучи целосно да ја повлече одлуката за за помилување – ослободување од гонење без спроведување постапка што ја донесе на 12 април.

IV. ЗАТВОРЕНИ ИНСТИТУЦИ И МАЛТРЕТИРАЊЕ

И во 2016 година осудените лица што стапија во контакт со Хелсиншкиот комитет укажаа на високиот степен на корупција меѓу затворските служби и затворениците. Според кажувањата на осудените лица, во затворите може да се купи сè, од мобилни телефони, дрога, условен отпуст и подобро сместување во затворот. Опстојува насилството од страна на затворските служби, во форма на шамари, удари, клоци и удари со палка по телото. Насилство се употребува како казна за поседување недозволен предмет, како средство за дисциплина или разрешување на насилство меѓу затворениците. Забележано е и расистичко однесување кон затворениците од Ромска етничка припадност.

1. Здравствена заштита во затворите

Во текот на 2016 година, неколку осудени лица што извршуваат затворска казна телефонски и со писма се обраќаа до Хелсиншкиот комитет, при што изјавуваа дека им е потребна помош за остварување на нивното право на здравствена заштита кое е во согласност со чл.124 и чл.129 став 1 и 2 од Законот за извршување на санкциите. Овие лица, поради лошата здравствена состојба во која се наоѓаат, на своја иницијатива и на свој трошок бараат од затворските служби да бидат испратени на медицински третман надвор од затворот во кој ја отслужуваат казната. Хелсиншкиот комитет, во 2016 година, констатираше дека надлежните во затворите непотребно го одложуваат процесот на лекување на осудениците и нивното испраќање на медицински третман, ситуација која оди на штета на здравјето на овие лица, при што им се повредува законски гарантираното право на здравствена заштита.

2. Смртни случаи во затворите

Во текот на 2016 година, но и на почетокот од 2017 година, особено загрижувачка беше стапката на смртни случаи. За период од 15 месеци починаа 13 лица што издржуваат затворска казна, огромното мнозинство од нив во Затворот во Идризово. Смртните случаи беа регистрирани во затворите, во амбулантни возила на пат до болница, или набрзо по спроводот во болниците. За скоро сите случаи, од Управата за извршување на санкциите и затворите беше известно дека се резултат на предозирање со наркотични дроги или лекови. И покрај тоа што јавните обвинителства наредуваа обдукција, резултатите не беа јавно објавувани со што само се засилуваат сомнежите дека причинител може да е негрижа на затворските установи, но и насилство во затворите. Хелсиншкиот комитет смета дека главната причина за

високата стапка на смртност е несоодветната медицинска заштита, особено за лицата за кои е потреба специјалистичка медицинска заштита. Осудените лица се третираат само од страна на општи лекари, а често има недостаток на терапија за хронично болните кои се принудени самите да се снаоѓаат. Користењето на супститути само ја влошува состојбата, а во затворите скоро и да не се третираат лицата со зависности од опојни дроги и наркотични средства.

3. Правна помош

Голем број на осудени лица кои во 2016 година го контактираа Хелсиншкиот комитет се пожалија на нефункционирањето на правните служби во казнено-поправните институции. Дел од осудените лица кои од Комитетот бараа бесплатна правна помош воопшто и не беа запознаени со можноста за добивање на правна помош во самите затвори. Иако од страна на правната служба на Хелсиншкиот комитет беа советувани за своите права, преку поплаки и молби да се обратат до директорите на затворите, осудените лица, скоро без исклучок, изјавуваа дека тие немаат доверба во тој систем и дека доколку така постапат само ќе си ја усложнат веќе тешката положба во затворот.

Соочен со ваквата недоверба, Хелсиншкиот комитет ги поучуваше осудените лица да испратат писмена молба со барање за посета од страна на претставници на Комитетот. Особено загрижува фактот што и по ваквата препорака која осудените лица кои ја прифаќаа, дел од нивните молби воопшто не пристигнуваа во канцеларијата на Хелсиншкиот комитет. За пристигнатите молби секогаш беше испраќано барање за посетата на лицата, но барањата беа систематски одбивани од страна на Управата за извршување на санкциите.

4. Реконструкција на затворите

Со кредит од 52 милиони евра, обезбеден во 2009 од Банката за обнова и развој при Советот на Европа, ИПА фондовите и Владата на Норвешка, Министерството за правда требаше да го отпочне проектот за реконструкција и санација на казнено-поправните установи низ државата. Беше предвидена темелна санација, но и рушење на веќе постоечките објекти и изградба на нови со поголем капацитет. Преку овој проект, се ветуваше сосема нов лик на КПД „Идризово“, Затворот „Скопје“, Воспитно-поправниот дом во Тетово и довршување на градежните активности на новиот затвор во Куманово.

Иако од обезбедувањето на поволните кредити до 2017 година поминаа повеќе од 8 години, работата на терен не е завршена ниту за една институција. Министерството за правда во крајно бирократска и спора постапка, поврзана со

техничките проекти, елаборати и тендери, не успеа да ги употреби веќе обезбедените средства. Иако овој проект требаше да започне најдоцна во 2011 година и до 2015 година да заврши најголемиот дел од реконструкцијата, до завршувањето на овој извештај се уште целосно не беше завршен ниту еден проект. Ваквата состојба укажува на непрофесионалноста на Министерството за правда и негрижата на Владата за осудените лица, поради што илјадници осуденици престојуваат во субстандардни услови за живот. Во меѓувреме расне пренатрупаноста во затворите која во 2016 година достигна околу 160%. Со ваквата неактивност, Република Македонија не само што не успеа да ги исполни препораките на Комитетот за спречување на тортура при Советот на Европа, туку и дополнително ги влоши човековите права на лицата кои се наоѓаат на издржување на затворска казна.

5. Надзорни механизми

Надзорните механизми се само делумно функционални и не може да се сметаат за независни. Со стапувањето на сила на Опционалниот протокол на Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечко или понижувачко постапување или казнување во 2009 година, Народниот правобранител беше назначен како Национален превентивен механизам кој започна со извршување на своите надлежности во 2011 година. Ефективноста на овој механизам, иако зголемена во текот на 2016 година, се уште е на незадоволително ниво, особено поради недостаток на стручен кадар и минимално неучеството на граѓанските организации, кое и покрај тоа што е возможно, многу малку се применува во пракса.

Освен Народниот правобранител, чии укажувања се незадолжителни, не постојат механизми за независна контрола ниту на затворите, ниту на Управата за извршување на санкциите. Државната комисија за вршење надзор над казнено-поправните и воспитно-поправните установи, чии одлуки би биле задолжителни кон сите оние на кои се однесуваат, е оформена само на хартија. Не е активна и не ги врши своите надлежности. Надзорот од страна на судиите за извршување на санкции е исто така непостоечки. Управата континуирано ги одбива невладините организации и медиумите да ги посетуваат затворите и да разговараат со осудените лица. Оттаму, со исклучок на Народниот правобранител, во Македонија не постојат други постојани механизми за надзор на затворите и на Управата за извршување на санкциите.

6. ЈУ Специјален завод Демир Капија

Во текот на 2016 година претставници на Хелсиншкиот комитет го посетија и ЈУ Специјален завод Демир Капија и изготвија извештај за состојбата во која се наоѓа оваа установа и штитениците сместени во установата. Една од целите на извештајот е да се направи преглед на тоа кои од предложените мерки и активности од Стратегијата за деинституционализација се преземени и имплементирани од страна на Специјалниот завод во Демир Капија и како резултат на тоа кои од претходно споменатите проблеми се надминати.²

Состојбата на специјалната установа и штитениците згрижени во неа е повеќе од алармантна. Сите одделенија се во лоша состојба и не исполнуваат минимални услови за живот. Надворешниот дел на градбите е во лоша состојба, сидовите се нагризани, а фасадата е падната на повеќе места. Собите во кои се сместени штитениците се полни со влага и мувла. Специјалниот завод сè уште нема гинеколог ниту пристапен гинеколошки стол за лица со физичка попреченост, а помеѓу штитеничките не се дели контрацепција ниту сексуално се образоваат. Бројот на дефектолози исто така не соодветствува со бројот на штитеници.

Особено загрижува наодот, проверен во Книгата на смртни случаи дека од 1993 до 5 февруари 2016 година, во Специјалниот завод починале 375 лица.

ГОДИНА	СМРТНИ СЛУЧАИ	ГОДИНА	СМРТНИ СЛУЧАИ	ГОДИНА	СМРТНИ СЛУЧАИ	ВКУПНО
1993	46	2001	17	2009	8	375
1994	25	2002	13	2010	13	
1995	18	2003	10	2011	7	
1996	31	2004	12	2012	9	
1997	31	2005	11	2013	9	
1998	22	2006	11	2014	9	
1999	21	2007	9	2015	12	
2000	19	2008	9	2016	3	

²Целосниот извештај за состојбата во која се наоѓа специјалниот завод Демир Капија и штитениците можете да ја прочитате на следниот линк: <http://mhc.org.mk/>

Поголемиот дел од смртните случаи се резултат на белодробни заболувања кај штитениците. Најголемиот дел од штитениците кои починале од белодробни заболувања се неподвижни штитеници со длабока интелектуална попреченост. Општиот доктор повремено ангажиран од страна на Министерството за труд и социјална политика не може да постапува како матичен лекар, односно не може да изготвува медицински упати за третман и лекување на штитениците. Покрај тоа што нема постојано ангажиран општ доктор, специјалниот завод сè уште нема ангажирано ниту стоматолог. Причината за тоа е што Специјалниот завод Демир Капија не функционира во рамките на редовниот здравствен систем, односно не е дел од Министерството за здравство. Како последица, голем број на штитеници не можат да ги остварат правата од здравственото осигурување, односно до општите болници се испраќаат само во итни животни-загрозувачки ситуации.

Очигледно е дека деинституционализација не е ни од далеку започната во оваа институција и неопходно е преземање на поактивни мерки за нејзино вистинско остварување.

7. Мачење и нечовечко постапување

Во текот на март 2016 година, Хелсиншкиот комитет испрати 49 барања за информација во врска со заведени предмети по кои основните јавни обвинителства и судовите постапувале по кривичните дела Мачење и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување и казнување (предвидена затворска казна од 3 до 20 години) и Малтретирање во вршење на службата (предвидена затворска казна од 1 до 5 години) за периодот од 2009 до 2015 година. Беа добиени повратни информации од 21 (од вкупно 26) суд и 20 (од вкупно 23) основни јавни обвинителства. Според добиените одговори од судовите, за период од шест години, тие постапувале по 22 предмета поврзани со тортура и по 56 предмети поврзани со малтретирање.

За кривичното дело тортура немало ниту една осудителна пресуда со која некој бил осуден на затворска казна. Биле донесени само осум пресуди со условна осуда, како алтернативна мерка. Што се однесува до кривичното дело малтретирање во вршење на службата, била донесена само една пресуда со утврдена затворска казна (шест месеци) и 16 пресуди со условна осуда. Основните јавни обвинителства постапувале по 32 предмети за тортура. Само во седум од нив имало истрага и било поднесено обвинение. За малтретирање во вршење на службата обвинителствата постапувале во 138 предмети, истрага имало за 30, а обвинение било поднесено во 22 предмета.

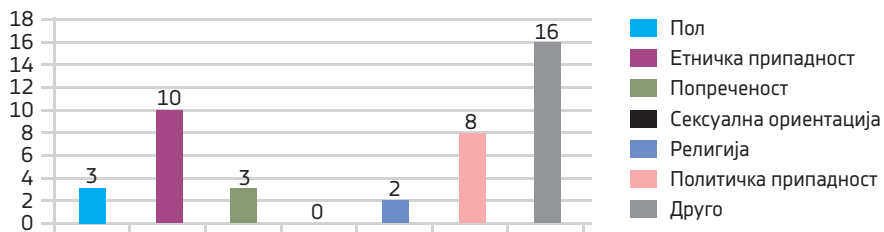
У. ДИСКРИМИНАЦИЈА

1. Вовед

Хелсиншкиот комитет за човекови права активно ја следеше состојбата со дискриминацијата во Република Македонија во текот на 2016 година преку постапување во пријавените случаи на дискриминација и поведените постапки пред телата за еднаквост и судовите, како и преку мониторингот на медиумите и социјалните мрежи и мониторингот на судски постапки.

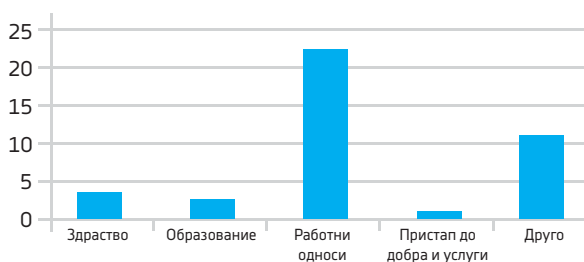
Постапувајќи по претставките поднесени од страна на граѓани и следејќи ја состојбата во општеството и во медиумите во периодот од мај до ноември 2016 година, Комитетот утврди дека најголемиот дел се однесуваа на дискриминација врз основа на етничка припадност, пол, политичка припадност, попреченост и религија.

Табеларен приказ на основите за дискриминација

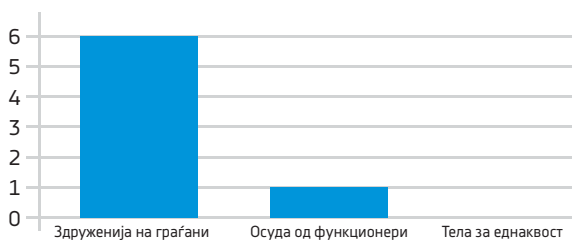
Во однос на областите најголемиот број на случаи на дискриминација биле забележани во областа на работните односи, образованието, здравството и пристапот до добра и услуги.

Табеларен приказ на областите за дискриминација

Според мониторингот на Хелсиншкиот комитет и информациите добиени од здруженијата на граѓани и Народниот правобранител³ во 2016 година се воделе вкупно 57 судски постапки, од кои до крајот на 2016 година завршиле 10 судски постапки од кои 4 биле позитивни, а 4 негативни.

Според спроведениот мониторинг во однос на реакции во медиумите за случаи на дискриминација, може да се констатира дека институциите се уште се пасивни во однос на осудата на дискриминација и покренување на свесноста за постоечката дискриминација, додека здруженијата на граѓани се најактивни во овој дел.

Поединечни случаи на дискриминација пред телата за еднаквост

2. Утврдена дискриминација врз слепите лица од страна на банките

Хелсиншкиот комитет, заедно со членките на Мрежата за заштита од дискриминација, Националниот сојуз на слепите на Република Македонија и Националниот сојуз на цивилни инвалиди од војната на Македонија во април 2013 година поднесоа претставка до Комисијата за заштита од дискриминација против сите банки во Република Македонија со цел утврдување на дискриминација која се врши врз оваа група луѓе. Нееднаквиот третман се однесува на користењето на банкарски услуги и производи за кои е неопходен потпис на корисникот при што банките не го признаваат потписот од слепите лица, не дозволуваат користење на факсимил и ги принудуваат да ополномоштат трето лице кое би потпишувало во нивно име и за нивна сметка. Слепите лица се соочуваат со проблеми и при користењето на електронско банкарство поради внатрешните прописи на банките (употреба на токени, кодови и слични сигурносни алатки кои слепите лица не се во состојба да ги користат). Дополнително, банките не обезбедуваат употреба на асистивна технологија, како што е на пример говорниот банкомат, браевиот печатач, софтверските решенија за пристапност до електронски услуги итн.

³ Хелсиншкиот комитет од 01.06.2016 година започна со подготовка на месечни информатори за дискриминација кои содржат информации од здруженија на граѓани и од Народниот правобранител за пријавени случаи на дискриминација и поведени постапки за заштита од дискриминација.

Од овие причини Комисијата за заштита од дискриминација донесе позитивно мислење со кое утврди директна и продолжена дискриминација врз основа на телесна попреченост врз слепите лица од страна на банките и препорача банките да не бараат ополномоштено лице да делува во име на слепите и лицата со оштетен вид, туку да создадат услови за личен потпис и факсимил. Комисијата препорача секоја банка да направи разумно прилагодување на специфичните потреби на овие лица, како во своите експозитури, така и на интернет. Во однос на контролата на работењето на банките, Комисијата даде препорака кон Народната банка на Република Македонија, како одговорна институција за супервизија на работењето на банките, да ја засили контролата во остварувањето на еднаков пристап до услугите и производите на банките од страна на слепите лица и лицата со оштетен вид.

3. Дискриминација и расно профилирање на граничните премини и ограничување на правото на слободно движење

Во текот на 2016 година продолжи дискриминацијата и расното профилирање на граничните премини и ограничувањето на правото на слободно движење. До Хелсиншкиот комитет за човекови права се обрати странка која побара правна помош заради ограничување на правото на движење и слободно напуштање на државата и дискриминација врз основа на претпоставена етничка припадност од страна на полициските службеници кои работат на граничните премини. Настанот се случил кога странката сакала да го помине граничниот премин на аеродромот Александар Велики и да отпатува во Швајцарија. Граничниот полициски службеник кој ја извршил пасошката контрола и рекол на странката дека не може да ја помине границата, бидејќи освен тоа што нема пари, таа во 2014 година побарала азил во Норвешка и со тоа направила злоупотреба на безвизниот режим на Република Македонија. По проценка на полицискиот службеник, странката повторно сакала да побара азил, овој пат во Швајцарија и заради тоа не и било дозволено да ја премине државната граница. По враќањето на пасошот странката забележала дека во истиот и се ставени две црти. Ваквото дискриминаторско однесување на полициските службеници на граничниот премин на аеродромот Александар Велики дава основани сомневања дека странката била жртва на директна дискриминација врз основа на претпоставено етничко потекло, односно полициските службеници не и дозволиле да го премине граничниот премин, сметајќи дека е Ромка заради нејзиното име и презиме.

4. Дискриминација врз основа на брачен и семеен статус и религија во учебникот “општество” за четврто одделение

Мрежата за заштита од дискриминација, координирана од Хелсиншкиот

комитет, обезбеди правна помош на 42 родители да поднесат претставка до Народниот правобранител и Државниот просветен инспекторат за утврдување директна дискриминација врз основа на брачен и семеен статус и религија против рецензентската комисија на учебникот “Општество” и Министерството за образование и наука заради дискриминаторски текстови врз основа на брачен и семеен статус, но и врз основа на религија во споменатиот учебник.

На претставката и претходеше реакција на повеќе родители за вежбата во учебникот со која се бара од учениците/чките да залепат фотографија од свадбата на родителите, и уште повеќе да кажат дали истите склучиле брак во црква или во матично, што е крајно вознемирувачка, исклучувачка и стигматизирачка кон сите оние деца и родители кои живеат во нетрадиционални семејства. Ваквата вежба и текст значат дискриминација за децата кои живеат во еднородителски семејства, кои можат да настанат преку развод на брачните другари, смрт на родителот/ите, деца кои живеат во семејства со други роднини, па дури и кон родителите кои живеат во вонбрачна заедница или родителите кои склучиле граѓански брак, но не направиле свадба. Освен вежбата и останатиот дел од учебникот во делот каде се учи за бракот и семејството, има содржини кои ги исклучуваат и стигматизираат нетрадиционалните семејства. Со ваквата содржина во учебниците освен што се дискриминираат и стигматизираат цели групи на деца и родители и негативно се влијае врз развојот на децата од неконвенционалните семејства, исто така се оневозможува пристапот до точни и релевантни информации на секој ученик/чка преку градење на исклучувачка слика за тоа што значи „нормално“ семејство, оневозможувајќи да се осознаат различностите и градејќи негативни стереотипи кај учениците уште од четвртото одделение.

5. Дискриминација на трансродово лице

Комисијата за заштита од дискриминација во јуни 2016 година донесе мислење со кое утврди директна дискриминација врз основа на родов идентитет поради забранет влез во објект кој дава јавни услуги – базен, односно ограничен пристап до услуги заради неговиот родов идентитет. Претставката за овој случај беше поднесена од страна на лицето, а правната помош беше обезбедена од страна на Хелсиншкиот комитет. Иако во мислењето на Комисијата се дефинира дека дискриминацијата е врз основа на пол, во самото образложение на мислењето се констатира дека родовиот идентитет на жртвата бил клучниот фактор поради кој на лицето му бил забранет влезот. Комисијата во мислењето исто така му посочи на дискриминаторот да и надомести штета на жртвата во рок до 30 дена.

По добивање на Мислењето и при советување со Хелсиншкиот Комитет,

жртвата како оштетена и дискриминаторот како причинителот на штета се спогодија вонсудски да го решат настанатиот спор. За таа цел тие склучија спогодба за надомест на штета во која дискриминаторот ја призна својата вина за настанот и со која двете страни се спогодија за висината на сумата на надоместот како и за условите за нејзино исплаќање. Оваа спогодба е првата потпишана вонсудска спогодба за надомест на штета поради дискриминација врз основа на родов идентитет, што претставува голем чекор напред во борбата против дискриминација.

6. Дискриминација врз основа на сексуална ориентација и деградирачки говор кон лгбти луѓето

Хелсиншкиот комитет, ЛГБТИ Центарот за поддршка и ЛГБТ Јунајтед Тетово поднесе оа претставка до Комисијата за заштита од дискриминација поради вознемирувачка колумна на албански веб портал со наслов „Хомосексуалците – денешните педери“, напишана од страна на професор во средното стручно општинско училиште во Тетово. Во колумната авторот користи исклучително дискриминаторски, вознемирувачки и деградирачки говор кон ЛГБТИ луѓето.

По добивањето на претставката, авторот на колумната објави јавно извинување, во кое и се извинува на целата ЛГБТИ заедница, велејќи дека со неговиот текст немал намера никого да навреди или дискриминира, бидејќи секој има лично право на сексуална ориентација.

СУДСКИ ПОСТАПКИ:

1. Расно профилирање на гранични премини

Хелсиншкиот комитет во текот на месец август 2014 година спроведе тестирање на ситуација со цел да се докаже расното и етничко профилирање и неосновано ограничување на правото на движење врз Ромите на граничните премини во Република Македонија. Тестирањето беше спроведено со вкупно петмина тестери, од кои четворица Роми, еден Македонец и еден Албанец и беше повторено два пати. Тестирањето беше спроведено во автобус, кој патуваше во градот Бујановац, кон Република Србија, преку граничниот премин „Табановце. Цел на патувањето беше посета на пријатели. И во двата случаи единствено Ромите беа симнати од автобусот од страна на полициските службеници, испрашувани каде ќе патуваат, колку пари носат, која е целта на нивното патување, со што се потврди расното профилирање кон Ромите на граничните премини. Резултатите од тестирањето беа еден од доказите во судската постапка која беше иницирана за да се утврди системска дискриминација од страна на државата кон ромската етничка заедница, но и

дискриминација кон Ромите кои беа тестери и кои беа дискриминирани на граничниот премин Табановце.

Основниот суд Скопје 2 Скопје не успеа да утврди дискриминација во конкретниот случај, со образложение дека не постои дискриминација поради тоа што на тужителите не им било ограничено правото на движење. Сепак, Судот го прифати тестирањето на ситуација како доказно средство за докажување на дискриминација, што дава можност понатаму овој метод да биде користен како доказно средство во идни судски постапки поведени за утврдување на дискриминација.

Со оглед дека Судот не успеа да препознае системска дискриминација кон ромската етничка заедница, ниту дискриминација кон индивидуалните тужители, за овој случај ќе биде подготвена апликација до Европскиот суд за човекови права за повреда на правото на еднаков третман поради расно профилирање на Ромите.

2. Сегрегација на деца роми во образовниот процес (*actio popularis*)

Хелсиншки комитет, заедно со КХАМ Делчево, Институт за човекови права, Фондација отворено општество Македонија и Европскиот центар за правата на Ромите поведоа судска постапка за утврдување на системска дискриминација кон децата Роми поради нивната преголема застапеност во посебното образование (посебните училишта и посебните паралелки во рамките на редовните училишта). Тужена страна во случајот беше Владата како одговорна за настанатиот проблем, како и поради фактот што не преземала никакви конкретни активности и мерки за отстранување на последиците од оваа дискриминаторска практика.

Правниот интерес на тужителите за поведување на *actio popularis* судска постапка за овој проблем произлегува од нивното дотогашно дејствување во оваа област. Со тоа што родителите и децата пристапиле до овие организации и ги изнеле своите проблеми во врска со ваквото постапување или соработувале при спроведените истражувања, Судот требаше да смета дека постои согласност кај жртвите за заштита на нивните права. Дополнително, Судот требаше да процени дека во конкретниот случај се работи за системска дискриминација што опфаќа неидентификуван број лица. Од овие причини не може ниту да се бара, ниту да се добие согласност од целата група. Од друга страна, неиздржано е Судот да смета дека согласност од едно дете, односно негов родител или старател може да го претставува интересот на целата група.

Сепак, Судот одлучи да ја отфрли тужбата, повикувајќи се на отсуството на согласност на жртва на дискриминација, а согласно член 41 став 4 од Законот за спречување и заштита од дискриминација. Иако Судот во образложението на решението признава дека тужителите имаат оправдан интерес за водење на постапката, сепак смета дека ваква тужба не може да биде дозволена поради тоа што не била доставена писмена согласност од жртва на дискриминацијата, иако во Законот за спречување и заштита од дискриминација не е точно наведена формата во која треба да се даде согласноста. Ваквата одлука беше потврдена и од страна на Апелациониот суд Скопје.

Овој случај покажува дека е потребна итна измена на ЗСЗД во делот што се однесува на можноста на здруженијата на граѓани да поведуваат *actio popularis* судски постапки на начин што нема да постои ограничувањето за задолжителна согласност од жртва на дискриминација и нема да постои обврската за здружена (заедничка) тужба за утврдување дискриминација. На овој начин ќе се остави можност здруженијата на граѓани да поведуваат судски постапки во име на цели групи дискриминирани граѓани и со тоа да го штитат и нивниот но и јавниот интерес и да иницираат општествени промени.

VI. ЕКОНОМСКИ И СОЦИЈАЛНИ ПРАВА

1. Вовед:

Во текот на 2016 година во Хелсиншкиот комитет беа регистрирани голем број претставки за повреда на економските и социјалните права, што пред сè се должи на високиот процент на невработеност во земјата, осиромашувањето на населението и повредите на работничките, социјалните и здравствените права. Оваа година особено внимание се посвети на правата на лицата со попреченост, кои до Хелсиншкиот комитет доставија поголем број на претставки поради неможнoста да ги остварат правата кои се законски утврдени за оваа категорија на лица.

Во однос на правата на лицата со попреченост нема никаков напредок и овие лица секојдневно се соочуваат со потешкотии во секојдневниот живот – од непристапноста на сите институции во социјалната, здравствената и образовната област до неможност за остварување на социјалните права, уставно и законски загарантирани.

Особено важен проблем кој секоја година се повеќе се наметнува поради зголемувањето на сиромаштијата во земјава е и проблемот со бездомништвото, за кој државата се уште нема решение.

Уште еден проблем кој беше регистриран во текот на 2016 година, а кој е присутен повеќе години наназад, е проблемот со континуираното прекршување на работничките права и мобингот на работодавачите врз текстилните работнички.

ПОЕДИНЕЧНИ СЛУЧАИ:

2. Државата нема долгорочно решение за дислоцираните роми од населбата под Кале

Во август 2016 година 29 ромски семејства или 121 лице, меѓу кои 64 деца, вклучувајќи 10 бебиња и три бремени жени беа дислоцирани од своите импровизирани живеалишта кои се наоѓаа под скопското Кале. Овие луѓе беа оставени да живеат под отворено небо и без минимални услови за живот повеќе од 3 месеци, а државните институции не презедоа никакви чекори за решавање на нивниот проблем со домување. Како резултат на тоа, како и недостатокот на лична хигиена голем број од лицата се здобија со кожни

инфекции и низа здравствени проблеми. Дополнително дел од нив немаа лична документација, а со самото тоа не можеа да ги остварат своите права од здравствена и социјална заштита.

Лицата заедно со поддршка на повеќе организации кои работат на заштита на правата на Ромите организираа протест пред Град Скопје, барајќи прием од градските власти и решавање на нивниот проблем. Преку остварените контакти и одржаните состаноци со надлежните органи, можеме да констатираме дека институциите меѓусебно ја префрлаа одговорноста за решавање на проблемот и до денешен датум не изнајдоа никакво решение. Меѓуопштинскиот центар за социјална работа Скопје, кој како единствено решение предложи лицата да бидат сместени во прифатниот центар во Чичино Село, кој покрај тоа што нема капацитет да ги смести сите 29 семејства, нема ниту соодветни услови за живот. После повеќе од 3 месеци, низа средби и преговори со државните институции дел од дислоцираните лица беа привремено сместени во Заводот за згрижување, воспитување и образование на деца и младинци “Ранка Милановиќ” и ЈУ за згрижување на деца со воспитно-социјални проблеми “25 Мај”, а дел од лицата останаа под отворено небо на местото каде што се наоѓаа импровизираните живеалишта.

Државата се уште не успева да најде перманентно решение за проблемот со домувањето на овие лица, со што не успева да ја исполни својата уставна обврска да се грижи за социјалната заштита и социјалната сигурност на граѓаните согласно начелото на социјална праведност и обврската да им обезбеди заштита на оние граѓани кои немаат можности за материјална и социјална егзистенција.

3. Реални проблеми со кои се соочуваат лицата со физичка попреченост

Во текот на 2016 година Хелсиншкиот комитет постапуваше по претставки или информации добиени од родители на лица со физичка попреченост кои во најголем дел се однесуваа во областа на образование или социјална заштита. Поголеми проблеми со кои се соочуваат децата со попреченост:

- Приемот на децата во градинките е ограничен и во повеќето градинки децата се одбивани со образложение дека градинката нема стручен кадар кој би знаел како да се справи со овие деца и нивните потреби.

- Приемот на децата во училиштата е условен со приложување на документација за способност на детето да учи во редовно училишта и тоа во некои случаи и повеќе од еднаш.

- За прием во училиште родителите често морале да се обратат до повисоки институции или да побараат помош од свои познаници.
- Физичката пристапност на училиштата е на најниско ниво и според тврдењата на родителите пристапна рампа има само во 2 основни училишта во Скопје, а лифт ниту во едно.
- Специјалните училишта немаат соодветна пристапност и стручни лица за индивидуална работа со децата со физичка попреченост.
- Несензибилизираност на вработените во училиштата за проблемите на децата со физичка попреченост. По приемот во училиште нивните деца биле распоредувани во паралелки кои одржувале настава на повисок кат во зградата на училиштето со што дополнително било отежнато нивното движење, а подоцна во повисоките одделенија по воведување на кабинетска настава движењето на детето станувало речиси невозможно.
- Поради потребата детето да се качува на кат за да стигне на настава и потребата истото подоцна да се преместува од една училница во друга и да оди во тоалет, родителите се доведени во позиција да мора постојано да доаѓаат во училиштето и самите да ги преместуваат во недостиг на лица за поддршка.
- Прописите од областа на здравството и социјалната заштита, најчесто правилниците, се така поставени што остварувањето на одредени права го попречува остварувањето на други права, односно едни со други се исклучуваат.
- Медицинските помагала во основа им се достапни бесплатно, меѓутоа додатните делови, резервните делови и сервисот се наплаќаат. Покрај наплатата деловите не се секогаш достапни.

4. Македонија нема прогрес во реализација на социјалните, економските и културните права

Комитетот на ОН за економски, социјални и културни права по разгледувањето на периодичниот извештај на Македонија ги објави Завршните согледувања. Во овој документ Комитетот и дава триесетина конкретни препораки на Македонија како да ги оствари обврските од ратификуваниот Пакт за економски, социјални и културни права. Се споменуваат повеќе подрачја и проблеми за кои треба да се преземат мерки: пописот на населението, Народниот правобранител, корупцијата и недискриминацијата. Се посветува

внимание на проблемите со сиромаштија, минималната плата, домувањето, исхраната, правото на штрајк, невработеноста и правото на образование.

Комитетот и препорача на Република Македонија да ги вклучи сексуална ориентација и родов идентитет како основи за заштита од дискриминација во Законот за спречување и заштита од дискриминација. За прв пат, Комитетот наметнува обврска за државата да и овозможи на истополовите парови пристап до привилегиите кои се резервирани за венчаните парови. Со цел елиминирање на стереотипите и стигматизацијата кон ЛГБТИ лицата, државата има обврска да спроведе ефикасна истрага за разрешување на случаите на насилство против ЛГБТИ луѓето, Комитетот, понатаму препорачува на државата да ги подобри животните услови во транзитните центри за бегалците, да престане незаконската ретроактивна примена на Законот за социјална заштита и незаконското укинување на правото на социјална парична помош, да овозможи ефикасна и соодветна заштита на сите жртви на домашно насилство и да спроведе ефикасна и навремена истрага за сите случаи на пријавено домашно насилство и да ги преземе сите потребни мерки за спречување на сегрегација на децата Роми во образовниот систем.

5. Надлежните институции потфрлија во превенцијата и справувањето со последиците од поплавата

На 06.08.2016 година, градот Скопје беше зафатен од големо невреме и поројни дождови, на одредени делови од градот настана голема поплава која зафати неколку градски подрачја и целосно ги уништи. Во поплавата животот го загубија 22 лица, 6 лица се водат како изчезнати, а околу стотина беа повредени. Овој црн биланс на загубени животи можеше и требаше да биде избегнат, ако надлежните институции и тела за справување со кризи целосно ги исполнеа своите законски обврски на превенција и постапување во случај на поплави.

Дирекцијата за заштита и спасување(ДЗС), Центарот за управување на кризи (ЦУК), Собранието на РМ, Владата на РМ и органите на државната управа се институции кои имаат најголема надлежност на полето на превенција на елементарни непогоди и поплави.

Во деновите по поплавата, се забележа несоодветна координација на одделните компоненти во системот за управување со кризи, несоодветно постапување на одделните институции и тела и крахирање на системот во целост.

Хелсиншкиот комитет смета дека беше сторен огромен пропуст во преземањето на превентивните мерки за заштита, како и во начинот на справување со елементарната непогода што го погоди подрачјето на градот Скопје. Надлежните државни органи, не ги преземаа законски определените превентивни мерки. Процената на загроеност од природни непогоди е застарена и не соодветствува со реалната фактичка состојба, никакво предупредување не беше упатено до граѓаните да се подготват за силното невреме, одводните канали и голем дел на канализациската мрежа не биле исчистени, а ниту пак биле изградени заштитни објекти.

Органите на државните управи континуирано покажуваат дека не само што немаат капацитети да се справаат со оваа криза, туку и постапуваат спротивно на позитивните законски прописи. Ваквото постапување на органите на државната управа по настаната поплава и непреземањето на превентивните мерки за заштита, се директни виновници за црниот биланс на жртвите настрадани во оваа катастрофална поплава.

6. Континуирано прекршување на работичките права и мобинг врз текстилни работнички

Преку документираните случаи при давањето бесплатна правна помош, Хелсиншкиот комитет во 2016 година регистрираше низа прекршувања на работничките права и мобинг врз текстилните работнички извршени од страна на нивните работодавачи, најчесто во текстилните и кожарските фабрики во источниот дел на државата. Прекршувањето на правата најчесто се однесува на доцнење на исплата на плати на вработените од страна на работодавачот, неисплаќање на плати и законски придонеси за пензиско и здравствено осигурување, непочитување на законските одредби за работно време, прекувремена работа, плаќање на прекувремената работа, психичко вознемирување на работно место, обезбедување на дневен и годишен одмор, обезбедување на услови за сигурност при работа, како и плаќање на законски додаток на плата за работа на денови кога не се работи и државни празници.

За таа цел Хелсиншкиот комитет до Секторот за инспекциски надзор од областа на трудот при Државниот инспекторат за труд поднесе барања за вонреден инспекциски надзор врз 22 текстилни и кожарски конфекции од Штип, Крива Паланка, Кочани и Делчево за испитување на ситуациите со почитување на работничките права на текстилните работнички од страна на нивните работодавачи.

Државниот инспекторат за труд утврди неправилности и недостатоци во

примената на законските прописи и повреда на работничките права во само 2 од пријавените 22 случаи, при тоа давајќи им рок на работодавачите за отстранување на утврдените неправилности. Една од конфекциите постапи по укажувањето на Инспекторатот, додека во другиот случај Инспекторатот поднесе барање за поведување на прекршочна постапка заради непостапување по издадена наредба, која резултираше со парично санкционирање на конфекцијата.

Во овој период Хелсиншкиот комитет одржа повеќе обуки со текстилни работнички со цел информирање на работничките за нивните права од работен однос и користење на заштитните механизми за заштита на истите.

Голем проблем при заштита на работничките права на текстилните работнички, особено оние поврзани со редовна исплата на плати, придонеси од плати и додатоци на плати е пристапот до правда. Имено заштитните механизми за работничките права кои се бесплатни, а со тоа и достапни на текстичните работнички се управни постапки, кои во случај на утврдување на прекршување на работничките права, можат да резултираат со санкционирање на работодавачот. Преку овие постапки текстилните работнички не можат да ги намират паричните побарувања од работодавачите за неисплатени плати, придонеси на плати и додатоци на плати. Надоместување на овие побарувања може да се побара единствено во судски постапки кои со себе носат големи парични трошоци за судски такси, адвокатски трошоци и трошоци за вештачења, кои текстилните работнички не можат да си ги дозволат заради нивниот низок социо-економски статус.

VII. ГОВОР НА ОМРАЗА

Во време на најдлабоката политичка и општествена криза во Република Македонија, во текот на 2016 година беше забележано ширење и промовирање говор на омраза во невидени размери. Динамичните случувања на домашната политичка сцена, бегалската криза, одржувањето на предвремените парламентарни избори, како и разни случувања во меѓународни рамки придонесоа кон разгорувањето на говорот на омраза. Етничката припадност, политичката определба и сексуалната ориентација, како и минатата година, продолжуваат да бидат најбројни основни за говор на омраза во Република Македонија. Загрижувачки е порастот на говор на омраза помеѓу младите, затруен со националистички пораки, повикување на нетолеранција кон етничките заедници во државата и исполнет со политичка пропаганда. Игнорантниот однос и селективниот пристап на надлежните институции односно полицијата, јавните обвинителства и судовите, придонесоа за сериозно зголемување на говорот на омраза, преку неказнување на сторителите и неможноста за преземање на општествена одговорност за ширењето на овој негативен феномен.

Преку следењето на говорот на омраза на интернет просторот и во јавноста, Хелсиншкиот комитет на платформата www.govornaomraza.mk регистрираше 136 пријавени случаи на говор на омраза, од кои 133 се верифицирани. Најголем број пријави се однесуваат на говор на омраза кој се појавил на интернет просторот и социјалните мрежи, додека во помал, но сепак значаен број, се регистрирани случаи на говор на омраза во јавниот простор односно во вид на испишани графити (најчесто врз етничка основа) и на јавни собири. Од позначајните настани кои директно провоцираа и продуцираа говор на омраза ги издвојуваме следниве:

Во текот на февруари, во Топанско поле во Скопје беше поставен споменик на двоглав орел. Додека надлежните општини реагираа со зачудување и нејасности за тоа кој го поставил споменикот, социјалните мрежи се преплавија од говор на омраза врз етничка припадност и националност. Етничките тензии и нетрпеливоста беа дополнително разгорени со непосредното поставување на 51 метарски крст во општина Бутел. Како последица на широко распространетиот говор на омраза, неизбежно беше и сторувањето на дела од омраза, кога при отворањето на градежните активности за поставување на крстот беше нападнаат Тодор Петров (претседател на Светскиот македонски конгрес, иницијатор за поставувањето на крстот), од страна на припадници на албанската етничка заедница. Иако настанот го привлече вниманието на

високи политички функционери, изостана јавната осуда на ваквиот чин и на говорот на омраза со кој беше проследен целиот настан.

Во текот на јуни беше забележано значително присуство на говор на омраза на социјалните мрежи, како последица на нападот на геј клуб во Соединетите Американски Држави. Наместо осуда за настанот и поддршка за жртвите, македонски граѓани на социјалните мрежи споделија коментари за поддршка на ваквиот настан, повици на насилство кон цела ЛГБТИ популација и промоција на хомофобични ставови повикувајќи на вакви напади и во иднина. Хелсиншкиот комитет потсетува дека токму како последица на ваквиот хомофобичен говор кој е често застапен во Република Македонија, и недостаток на прогон на истиот, ЛГБТИ Центарот за поддршка беше жртва на 6 напади во минатото кои до ден денес, немаат правен исход.

После одложувања во два наврати и заострена политичка криза, предвремените парламентарни избори беа конечно закажани да се одржат на 11 декември, 2016 година. Предизборниот период, како и во претходните години се покажа како најплоден период за говор на омраза. Следствено на националистичката реторика во изборната кампања на одредени политички партии, како и присилното наметнување на меѓу-етничките односи како едно од главните прашања, ја постави етничката припадност како најзастапена основа за говор на омраза. Притоа, во процесот на разгорувањето на меѓу етничката нетолеранција значително придонесоа сензационалистички медиумски наслови поврзани со „федерализација на Македонија“ и „воведување на двојазичноста“. Екстремно заострените реторики меѓу сите политички партии, како и декларирањето на секој граѓанин кој не ја поддржува владејачката политичка партија како предавник и поддржувач на опозициските партии, ја направи политичката определба втора најзастапена основа за говор на омраза кој непрестајно се ширеше на социјалните мрежи и интернет просторот.

Негативните последици од ширењето говор на омраза врз етничка припадност беа неизбежни. Така, на 22ри ноември, Денот на албанската азбука, во доцните вечерни часови по четврт пат беше демолиран Музејот на албанската азбука во Битола. Притоа, на надворешните ѕидови на Музејот беа испишани повици за „смрт на шиптари“ и исцртани кукасти крстови. Бројни организации повикаа на итна реакција на надлежните институции, укажувајќи дека негонењето и неказнувањето на ваквите дела претставува само нивно одобрување и поттикнување. И покрај голем број повици и осудувања, сторителите на овие дела од омраза се уште не се откриени.

Нејасните изборни резултати и сè поголемата политичка тензија придонесоа за

дополнително зголемување на говорот на омраза врз политичка определба. Непосредно по објавувањето на изборните резултати и најавите од Државната изборна комисија за разгледување на поднесените приговори од политичките партии, граѓани организираа протест пред седиштето на Државната изборна комисија со цел да го искажат својот револт. На протестите учествуваа симпатизери, членови и функционери на дотогашната владејачка партија, ВМРО-ДПМНЕ. Притоа, една од загрижувачките одлики на протестот беше промовирањето и ширењето говор на омраза врз основа на политичка определба. Говорот на омраза, покрај скандирањата на толпата „клетите шиптари“, се забележа и во обраќањата на избрани носители на јавна функција т.е. поранешни пратеници, директори и самиот поранешен премиер кој се обрати на собирот. Во своите говори, тие директно и индиректно упатија закани кон лидерот на опозициската политичка партија, како и, во еден пример, закана кон странски амбасадор. Намерата на говорниците беше јасна, а тоа е предизвикувањето на омраза, раздор и нетрпеливост врз основа на политичката определба, а во одредени наврати и етничката припадност. Контекстот, односно длабоката општествено- политичка криза и поделеност на народот, беа дополнително отежнувачка околност која неизбежно води кон сторување дела од омраза. Сето ова води кон целосно исполнување на битието на кривичното дело Предизвикување омраза, раздор или нетрпеливост врз национална, расна, верска или друга дискриминаторска основа според член 319 од Кривичниот законик на РМ, за кое е предвидена и затворска казна. За жал, повторно недостасуваа реакциите на полицијата или јавните обвинителства кои се надлежни да поведат кривични постапки при ширењето и промовирањето говор на омраза во јавниот простор.

Крајот на годината беше проследен со позитивен пример во борбата против говорот на омраза. Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, при крајот на декември, 2016 година спровела вонреден надзор врз работата на телевизија Сител, чиј предмет било известувањето на телевизијата во предизборната кампања. Периодот кој е опфатен со надзорот е од 2ри до 5ти декември, 2016 година и се однесува на изданија на Дневникот кој се емитува во 19 и во 23 часот. Во својот [извештај](#) Агенцијата известува дека конкретен предмет на спроведениот надзор е прекршување на член 48 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, кој изречно забранува програми со кои се поттикнува или шири дискриминација, нетрпеливост или омраза врз основа на раса, пол, религија или националност.

Она што е најзначајно од спроведениот надзор е дека Агенцијата утврдила дека ТВ Сител ширела и промовирала говор на омраза со емитувањето на серија последователни изданија на дневно- информативната емисија „Дневник“, под наслов „Двојазичноста има цена“. Имено, содржината и јазикот кој се користи во

објавената програма, според Агенцијата е „наменет за наметнување на мислење, манипулирање со информации и заплашување со губење на работни места, губење на државата, тензии и војна, користење тактика на именување на професиите, градовите/општините и етничките заедници кои треба да се чувствуваат загромено.“ Притоа, Агенцијата констатира дека изданијата содржат експлицитен говор на омраза, поттикнуваат и шират нетрпеливост, дискриминација и омраза врз основа на националност/етничка припадност. Агенцијата својот извештај и наоди ги доставила до Комисијата за заштита од дискриминација и Основното јавно обвинителство, со цел да се преземат соодветните мерки и соодветно да се казни ширењето и промовирање на говорот на омраза. Хелсиншкиот комитет го поздравил ваквиот позитивен пример на препознавање и осудување на говорот на омраза, особено земајќи ја предвид неговата опасност кога се шири и промовира на средствата за јавно информирање, медиумите.

VIII. ДЕЛА ОД ОМРАЗА

Во периодот од 1 јануари до 31 декември 2016 година, Хелсиншкиот комитет регистрираше вкупно 70 дела сторени од омраза. Најголемиот дел од инцидентите беа регистрирани веднаш штом беа пријавени од страна на медиумите или објавени во дневните билтени на веб страната на Министерството за внатрешни работи, додека за 3 (три) инциденти беше известно од страна на набљудувачи на Хелсиншкиот комитет или други лица. Од сите инциденти, 35 беа верифицирани преку дописи до МВР, дневните билтени на МВР, известувања од медиумите и средба со жртви на ваквите дела.

Останатите 35 инциденти не беа верифицирани, но беа документирани поради постоењето на пристрасност, вклучувајќи: перцепцијата на жртвата/сведок; коментари на местото на настанот; разликата помеѓу жртвата и сторителот врз етничка основа; шема/ фреквенција од претходни инциденти; природата на насилството; недостиг на други мотиви; локација и тајминг. Поточно, непроверените инциденти беа опфатени поради добиените информации во поглед на локацијата на инцидентот (на пример, етнички мешаните населби и училишта, автобуски линии користени од страна на припадници на различни етнички заедници, односно кои транзитираат низ места со мешан етнички состав, места каде што злосторства од омраза веќе се случиле во минатото итн.), видот на инцидентот (на пример, поголема група малолетници напаѓа една или повеќе жртви без провокација, групни борби, напад во автобус или на автобуска постојка итн.), време на инцидентот (по претходна борба како форма на одмазда, по училишните часови, во текот на спортски настан или по него итн.) и имотот оштетен за време на инцидентот (на пример, верски објекти, партиски штабови итн.). Верифицираните и неверифицираните инциденти се обележани со зелена, односно со црвена боја на порталот на Хелсиншкиот комитет – www.zlostorstvadomraza.mk.

Споредбено со 2015 година, најголемата разлика во 2016 година е во мотивот поради кој се сторени инцидентите од омраза. Додека во 2015 година мотивот за најголемиот број на инциденти беше статусот на бегалец или мигрант на лицата кои транзитираа низ Република Македонија, во 2016та година мотив за најголем број од инцидентите е етничката припадност, односно политичката припадност или уверување на жртвите и сторителите.

Следствено, додека минатата година најголемиот број на инциденти се однесуваа на разбојништво врз бегалците кои транзитираа низ територијата на државава, оваа година најбројни се инцидентите кои вклучуваат насилство

помеѓу лица од македонска етничка и албанска етничка припадност, како и оштетување на партиски штабови и билборди на политички партии, особено во предизборниот период.

За разлика од 2015 година, кога беше забележан тренд на опаѓање на бројот на инциденти сторени поради македонската или албанската етничка припадност на жртвата, односно сторителот, во 2016та година бројот на вакви инциденти е значително зголемен. Во 2016та година, етничката припадност на жртвата односно сторителот е мотив за речиси половина од регистрираните инциденти. За споредба, во 2013 година овој вид на инциденти претставуваа 84% од сите регистрирани инциденти (98 од 116), во 2014 година таа бројка изнесуваше 61% (53 од 87), во 2015 година 34% (15 од 44), додека во 2016та година бројката повторно се зголеми на 48.5% (34 од 70).

Најголемиот број на инциденти се случија во ноември (18 инциденти; 26% од вкупниот број на регистрирани инциденти), односно во предизборниот период, кога беше забележано и значително присуство на говор на омраза во медиумите. Мнозинството на дела од омраза беа сторени од страна на младинци. Најчестите кривични дела се Насилство (28), Оштетување туѓи предмети (27), Телесна повреда (26), Предизвикување омраза, раздор или нетрпеливост врз национална, расна, верска и друга дискриминаторска основа (23), Учество во тепачка (10).

Најголемиот број инциденти се случија во Скопје и неговата околина (42), од кои најголемиот дел во општина Чаир (8) и во општина Ѓорче Петров. Од другите градови во Македонија, најголем број на инциденти се случија во Куманово (8), како и во Битола, Демир Капија и Тетово-општина Теарце (по 4 во секој од наведените градови).

Беа регистрирани најмалку 89 жртви и 211 сторители на дела од омраза. Мнозинството жртви се младинци и бегалци или мигранти. Од вкупниот број на жртви, најмалку 31 лице е бегалец или мигрант (од кои мнозинството се со мароканско потекло), а најмалку 9 се малолетни лица. Од вкупниот број на сторители, за 12 е потврдено дека станува збор за малолетни лица, а за уште 13 истото се претпоставува, имајќи предвид дека се работи за ученици во средни училишта.

Според добиените писмени одговори од страна на МВР, полицијата ги откри сторителите во најмалку 18 инциденти. За најмалку 23 други инциденти полицијата била известена и тие се под истрага. Поднесени се вкупно 11 кривични пријави против минимум 30 лица, а прекршочни пријави се поднесени против сторителите во 7 од инцидентите.

IX. РОДОВО БАЗИРАНО НАСИЛСТВО

1. Вовед

Во текот на 2016 година беа регистрирани уште пет нови случаи на фемицид – односно убиства врз жени од страна на сегашни или поранешни брачни или интимни партнери. Хелсиншкиот комитет со загрижување потсетува дека овие настани се само продолжение на многубројните случаи на родово базирано насилство и насилство во семејството кои завршиле со смртни случаи во изминатите две години. Имено, во април годинава, во медиумите беше известно за двојно убиство и самоубиство во скопското село Волково. Четириесет и петгодишен полицаец најпрво ги убил мајката и бабата на неговата љубовница, а потоа се самоубил. Во август беше известно за убиство на жена во Македонска каменца од страна на нејзиниот брачен партнер, кој потоа се самоубил.

Ваквата состојба е особено загрижувачка, особено доколку се земе предвид дека државата не обезбедува посебна заштита за сите форми на родово базирано насилство, ниту води посебна евиденција за случаите на фемицид. Овие услови се утврдени во Истанбулската конвенција, што претставува првиот сеопфатен меѓународен документ за заштита на жените од насилство, на кој Република Македонија е потписник, но сè уште ја нема ратификувано.

Во извештајниот период Хелсиншкиот комитет обезбеди правна помош во 6 случаи на родово базирано насилство и ги мониторираше постапувањата на институциите, вклучително и на судовите кои треба да изречат привремени мерки за заштита од семејно насилство. Од мониторираните постапки може да се заклучи дека институциите се уште не го познаваат целосно Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство, особено членот со кој се предвидува дека и насилството меѓу партнери кои не живеат заедно се смета за семејно насилство.

ПОЕДИНЕЧНИ СЛУЧАИ:

Случај 1 – Семејно насилство од страна на родители

До Хелсиншкиот комитет за човекови права се обрати странка која побара правна помош како жртва на физичко и психичко семејно насилство. Имено родителите на странката подолг период врз неа вршат физичко и психичко семејно насилство, секојдневно тепајќи ја и навредувајќи ја со погрдни

зборови. Хелсиншкиот комитет за човекови права за потребите на странката изготви барање за изрекување на привремени мерки за заштита од семејно насилство и истото беше поднесено до надлежниот основен суд. Во барањето странката од Судот побара изрекување на сите предвидени мерки за заштита предвидени во чл. 35 од Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство и назначи претставник/претставничка Хелсиншки комитет за човекови права на Република Македонија, кој/а ќе ја придружува на судските рочишта за изрекување на привремените мерки.

При извршениот мониторинг на досегашните судски рочишта Хелсиншкиот комитет за човекови права е загрижен од непознавањето на Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство од страна на судиите. Имено, во текот на главната расправа судечкиот судија по предметот на странката изјави дека “законот не му дава овластувања да изрече привремени мерки со кои ќе ги испрати вршителите на семејното насилство во соодветно советувајќиште, ниту пак има законски овластувања привремено да ги отстрани вршителите на семејно насилство од домот.”

Во Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство, предвидени се сите мерки за привремена заштита, меѓу кои и отстранување од домот без оглед на сопственоста (чл. 35 став 4) и задолжително посетување на соодветно советувајќиште (чл. 35 став 8). Воедно во член 42 од истиот Закон предвидено е дека судовите одлучуваат во постапките за привремени мерки за заштита и во истите се применуваат одредбите од Законот за парнична постапка, ако со Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство не е поинаку предвидено.

Случај 2 – Семејно насилство врз жена од страна на нејзиниот сопруг

До Хелсиншкиот комитет за човекови права се обрати странка која побара правна помош како жртва на физичко и психичко семејно насилство. Имено сопругот на странката подолг период врз неа врши физичко насилство, тепајќи ја и навредувајќи ја со погрдни зборови. Физичкото насилство врз странката доживеало кулминација на 21.07.2016 година, кога таа го прашала својот сопруг дали ја обавил полската работа, по што нејзиниот сопруг без никаков повод и причина почнал да ја навредува и да ја удира со шамари и да ја дави за вратот.

Покрај посоченото физичко насилство, таа била подложена и на економско и на психичко насилство. Имено од страна на нејзиниот сопруг и било забранувано да го напишти домот, слободно да се движи, да користи телефон, кредитна картичка и слично.

Од овие причини странката преку својот адвокат поднела предлог за изрекување на повеќе привремени мерки за заштита од семејно насилство до Основниот суд Винаца, во прилог доставувајќи ја целокупната медицинска документација за нанесените телесни повреди од страна на нејзиниот сопруг. Основниот суд Винаца со решение го одбил предлогот на странката за изрекување на привремени мерки за заштита од семејно насилство врз основа на даден исказ од страна на нејзиниот сопруг и врз основа на фактот што странката и нејзиниот сопруг во моментот на, при тоа не ценејќи ја доставената медицинска документација. Незадоволна од ваквата одлука странката поднела жалба до Апелациониот суд во Штип. Уште позагрижувачки е фактот што Апелациониот суд во Штип ја одбил жалбата со образложение дека странката не доставила докази за постоење основани причини за определување на бараните привремени мерки и покрај фактот што странката доставила целокупна медицинска документација за претрпените телесни повреди.

Случај 3 – Семејно насилство од поранешен партнер

С.С. е жртва на семејно насилство од страна на нејзиниот партнер со кого била во врска 15 месеци. Прв пат С.С. го пријавила насилството по вербална расправија во еден ресторан во Струмица, кога сторителот ја повикал да излезат надвор од ресторанот каде тој почнал да ја удира со тупаници и клоци по главата и телото. По ова, двајцата биле однесени во полициска станица во Струмица каде, по краток разговор, сторителот бил пуштен, а жртвата задржана 8 часа во полициската станица. Од страна на полициските службеници, жртвата не била поучена за своите права, не и` било дозволено да обави телефонски повик, ниту пак и` било кажано дека има право на бранител. Истиот ден, С.С. се јавила во дежурната служба на Итната медицинска помош во Штип и пријавила повреди од страна на сторителот.

Откако биле извршени сите прегледи, С.С. го пријавила семејното насилство во полициската станица Штип. Таму разговарала со полициски службеник кој и` рекол дека ќе го повикаат насилникот на усен разговор и ќе го опоменат. Бидејќи не била задоволна од реакцијата на службеникот, по два дена повторно го пријавила насилството во полициската станица Штип. Овој пат разговарала со полициски инспектор за семејно насилство, кој постапил согласно своите овластувања и ја поучил жртвата дека треба да оди во болница и да ги документира повредите. Од страна на службените лица е подготвен записник за примање пријава за сторено кривично дело „телесна повреда“ при вршење на семејно насилство.

По пријавувањето на насилството во Полициската станица Штип, С.С. се обрати и до Меѓуопштинскиот центар за социјални работи – Штип, но службените лица

и` рекле дека случајот не може да го пријави случајот бидејќи не се работи за семејно насилство. Не помогнале ниту укажувањата на С.С. дека случајот е веќе пријавен во полиција и таму се води како нанесување на телесна повреда при вршење на семејно насилство.

Хелсиншкиот комитет обезбеди правна помош на С.С. за да поднесе предлог за изрекување привремени марки за заштита до Основниот суд Штип, кој предлогот го одби како неоснован сметајќи дека не постои опасност по физичкиот интегритет и безбедноста и здравјето на предлагачката. По поднесена жалба до Апелациониот суд Штип против решението на основниот суд Штип, Апелациониот суд ја одбива жалбата како неоснована.

X. БЕГАЛСКА КРИЗА

Започнувајќи од 2014 година, бегалската криза која што го разбранува целиот свет, не го намали својот интензитет и во текот на 2015 и 2016 година. Република Македонија се најде длабоко засегната во текот на целата бегалска криза, како една од транзитните земји на таканаречената „Балканска рута“. Од почетокот на регистрацијата на бегалците кои поминаа низ државата до крајот на 2015 година беа регистрирани 388.233 бегалци. Од почетокот на 2016 година пак, заклучно со март, 2016⁴ година регистрирани се вкупно 89.623 бегалци, од кои 35.381 се мажи, 19.917 жени и 34.625 деца, меѓу кои 226 непридружени малолетници. Мнозинството бегалци се со потекло од Сирија, Авганистан и Ирак, но не се исклучуваат и повремени групи и поединци кои доаѓаа од Пакистан, Иран, Мароко, Алжир.

Справувајќи со бегалската криза, паралелно со сопствената општествено-политичка криза, Република Македонија, со поединечни акти или воспоставени практики не успеа да го обезбеди почитувањето на основните човекови права и слободи на бегалците кои поминуваа низ земјата или останаа „заглавени“ во неа, спротивно на својата волја.

Кризна состојба

Поради големиот наплив на бегалци кои влегуваа од страна на јужниот сосед, со одлука на Владата на РМ беше прогласена кризна состојба на јужната и северната граница прв пат во август, 2015 година. Кризната состојба беше продолжена уште во два наврати во текот на годината, првично до крајот на 2016 година, а потоа со нова одлука во октомври, кризната состојба беше продолжена до крајот на јуни, 2017 година.

Затворање на границите

Од почетокот на 2016 година се до првите денови на март, бегалците транзитираа низ државата на организиран и координиран начин. Статистичките податоци покажуваа дека на неделно ниво транзитираа од 10 до 15.000 бегалци. Постепено бројката започнува да се намалува. На 07ми март, 2016 година, Република Македонија одлучи да ги затвори своите граници со образложение дека тоа е верижна реакција на затворањето на границите од страна на останатите земји на Балканската рута и земјите на Европската Унија. Ваквата одлука беше донесена по постигнувањето договор за решавање на

⁴Непосредно до затворањето на границите на сите земји на Балканската рута, вклучително и нашата

бегалската криза помеѓу Европската Унија и Турција, проследена со низа мерки кои ќе бидат спроведени со цел да се намали или запре бранот на бегалци.⁵ Со ваквата мерка, во Република Македонија останаа „заглавени“ околу 1.500 бегалци на јужната и северната граница, со потекло од Сирија, Ирак и Авганистан. Ваквата практика претставува директно прекршување на правото на пристап до територија, како и правото на барање азил.

Транзитни кампови

Иако транзитните кампови во Гевгелија и Табановце беа воспоставени уште при поминувањето на бегалците низ државата, нивната вистинска намена и употреба дојде до најголем израз во текот на 2016 година. Не случајно, камповите беа лоцирани надвор од населените места, во близина на граничните линии со Грција (Винојуг, Гевгелија) и Србија (Табановце, Куманово), непосредно до железничките шини. Тие постојано се доградуваа и унапредуваа. Со затворањето на границите на почетокот на март, во транзитниот камп Винојуг, Гевгелија останаа околу 130 бегалци и оваа бројка остана релативно иста до крајот на годината. За разлика од тоа, во кампот Табановце, Куманово, останаа околу 1.500 при што 1000 од нив беа сместени во внатрешноста на кампот, додека околу 400 бегалци се затекнаа надвор од кампот, во меѓу-граничната зона кон Србија, во ужасни услови и под отворено небо. Бегалците од кампот во Табановце, можеа слободно да се движат и да го напуштат во било кое време. Така, со тек на време, бројот на бегалци во кампот во Табановце, полека но сигурно се намалуваше за до крајот на годината стигне до околу 60–90 бегалци.

Меѓутоа, додека кампот во Табановце беше од отворен карактер и бегалците можеа слободно да излегуваат и да се враќаат, кампот во Винојуг беше од затворен карактер, односно на бегалците им се ограничуваше слободното движење. Ова претставува директно прекршување на основните човекови права, ако се земе предвид дека бегалците беа држени во еден вид притвор, без притоа да има било каква одлука за задржување или лишување од слобода од соодветен орган, ниту пак против нив да се води кривична постапка. Ваквата состојба остана непроменета до крајот на 2016 година.

Во меѓувреме, иако сместувачките капацитети на двата кампови секојдневно се подобруваа и се правеа обиди за да им се пружи на бегалците нормален живот, сепак постоеја ограничувања кои го оневозможуваа целосното уживање на нивните човекови права. Така на пример, соба за молење не беше воспоставена

⁵http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-16-963_en.pdf

во ниту еден од двата кампови, што е спротивно на нивното право на вероисповест и практикување на верски обреди. Правото на барање азил беше загрошено во бројни наврати, со оневозможување на пристап до процедурите за постапка за азил, како и несоодветни разгледувања на поднесените барања за азил за кои се одлучува во кратка, површна и нетранспарентна постапка.

Криумчарење

Една од неизбежните последици на затворањето на границите беше зголеменото присуство на криумчарите и повторното активирање на криумчарските групи. Според неофицијални извори, криумчарските групи најзасилено делуваа во Кумановско, односно во околните села Табановце, Лојане и Ваксинце. Според кажувањата на бегалци кои успеале да се ослободат од криумчарските групи (или немале доволна сума пари за да излезат од државата), криумчарските групи од Грција ги предаваа на групи распоредени во Република Македонија, а кои понатаму ги спроведуваат до Белград, Србија. За ваквите услуги на бегалците им се наплаќаа суми од 1.500 евра за еден човек. Од сведочењата на бегалците, понекогаш се држени како заложници, малтретирани и тепани, се додека не се стекнат со пари за да го продолжат патот. Следејќи ги објавите на Министерството за внатрешни работи, Хелсиншкиот комитет нотира околу 37 кривично правни настани поврзани со илегалната миграција и криумчарењето мигранти, во периодот од јуни до декември. Настаните се случуваа со различна динамика, односно понекогаш по пет затекнати криумчарски групи во една седмица, а понекогаш ниту една. Криумчарите понекогаш се фатени, но во голем број случаи избегале и се недостапни за органите.

Илегална депортација

Во неможност да ги издржат мизерните и нечовечки услови во камповите во Идомени, Грција, и во знак на револт поради затворањето на границите од страна на државите по Балканската рута, на 14 март 2016 година околу 700 бегалци нелегално ја преминаа границата на Македонија со Грција во близина на селото Моин, Гевгелиско. Припадниците на македонската полиција и армијата распоредени по должина на јужната граница реагираа веднаш со употреба на солзавец и димни бомби. По краток период, сите бегалци што ја преминаа границата беа сместувани во камиони и пренесени на грчка територија, подалеку од какви било сведоштва. Притоа, во обид да избегаат, тројца бегалци (двајца мажи и една бремена жена) ги загубија животите давејќи се во водите на Сува Река.

По затворањето на границите и неможноста за пропуштање на бегалците,

безбедносните органи воспоставија загрижувачка пракса на „илегална депортација“ на бегалците кон Грција. Имено, сите бегалци кои беа затекнати по илегални патишта низ земјата или како жртви на криумчари, беа „депортирани“ кон грчка територија во нерегулирана, незаконска и тајна процедура, товарени во камиони и пуштани под бодликавата ограда поставена на граничната линија. Покрај крајно нечовечкиот и нехуманиот метод на спроведување, ваквата пракса претставува директно прекршување на членот 4 од Протокол бр. 4 на Европската конвенција за човекови права кој експлицитно забранува колективно протерување на странци. Преку својата пракса, Европскиот суд за човекови права објаснува дека ова би било единствено дозволено доколку државата ги разгледала индивидуалните околности на секој поединец во групата. Освен повремените остварени разговори со одредени групи во транзитниот камп Гевгелија, државата се разбира не го практикуваше индивидуалното разгледување на случаи. Од набљудувањата на Хелсиншкиот комитет, групите кое се протерани бројат од 30 до понекогаш и 300 бегалци. Во официјално обраќање, Претседателот на Република Македонија гордо изјави дека македонските безбедносни служби спречиле илегално влегување на повеќе од 18.000 мигранти, без притоа да согледа дека ваквото постапување е целосно спротивно на Европската конвенција за човекови права и претставува колективно депортирање на странци.

Злосторства од омраза кон бегалците

Во текот на цела бегалска криза, односот на домашното население кон бегалците варираше од силна поддршка и желба да се помогне, па се до ширење говор на омраза и одбивност кон бегалците. Најстрашно е тоа што не изостанаа и директните напади врз бегалците односно сторувањето дела од омраза поради статус на бегалец кое беше забележано во неколку наврати.

При набљудувањето, на платформата www.zlostorstvaodomezra.mk Хелсиншкиот комитет регистрираше 11 напади, дела од омраза сторени од македонски граѓани кон бегалците. Нападите најчесто вклучуваат разбојништво и ограбување на бегалците при што им се одземаат пари и сите средства што ги поседуваат. Не се исклучени и нанесувањето на полесни или потешки телесни повреди, со употреба на физичка сила или напад со нож. Хелсиншкиот комитет посочува на фактот дека, иако често се обвинуваат за насилство, бегалците ниту еднаш не извршиле чин на насилство односно напад врз македонски државјани.

Иако Балканската рута на транзитирање на бегалците е официјално затворена, бегалската криза не е ни одблиску завршена. Судбините на бегалците низ транзитните кампови во Република Македонија, како и на бегалците кои

илегално поминуваат низ државата, сè се уште неизвесни. Република Македонија, потфрли во справувањето со бегалската криза бидејќи не успеа да го овозможи почитувањето на нивните основни права и слободи во секое време.

ГРАЃАНСКИ И ПОЛИТИЧКИ ПРАВА

Заклучок:

Хелсиншкиот комитет за човекови права констатираше дека полицијата неосновано го ограничуваше правото на протест на дел од јавните собири, неовозможувајќи им на граѓаните слободно да се движат по улиците и да протестираат пред одредени институции. Со ваквото постапување полициските службеници го ограничуваа правото на слободно движење, но истовремено и правото на јавно собирање, што е предвидено како кривично дело во Кривичниот законик.

Препорака:

Хелсиншкиот комитет смета дека полицијата во иднина не смее да го ограничува правото на протест, со оглед дека истото претставува кривично дело. Јавното обвинителство мора да постапува по службена должност во случаи на ограничување или смеќавање на јавен собир и да поведува постапки по службена должност за утврдување на кривична одговорност за повреда на правото на протест, но и за правата и слободите на човекот.

ПРАВОСУДСТВО

Заклучок:

Во 2016 година беа продлабочени проблемите со кои во минатото се соочуваше правосудниот систем. Главниот причинител на ваквата состојба беше политичката криза. Органите што со Уставот беа предвидени да обезбедат и гарантираат самостојноста и независноста на судската власт и извршувањето на јавно-обвинителската функција продолжија да делуваат како извршители на желбите и наредбите на политичките партии на власт. Европскиот суд за човекови права потврди дека Судскиот совет не е независна и непристрасна институција, а претседателот на Советот на јавните обвинители беше реизбран и покрај јасната законска пречка за добивање на втор мандат. Унапредувањето на стручноста во судството и обвинителството беше забавена преку неефикасната постапка за избор на кандидати за почетна обука во Академијата за судии и јавни обвинители. СЈО отвори предистражни постапки против 112 лица, а 50 лица беа предмет на истражни постапки. Сепак, уште од формирањето, ова обвинителство се соочува со пречки и саботажи од повеќе државни институции чија соработка е круцијална за постигнувањето на очекуваните резултати. Во попречувањето на работата на СЈО предничеше

Основниот суд Скопје 1. Судотј ги отфрли речиси сите барања за изрекување на притвор и мерки на претпазливост кои СЈО ги побара, а беа спроведени и контроверзни распределби на судии што укажува на пристрасност при поставувањето на „подобни“ судии што би ја забавиле или попречиле работата на СЈО.

Препорака:

Хелсиншкиот комитет препорачува да се пристапи кон измени во Законот за судски совет, со целосно вклучување на експертската јавност и зајакнување на составот на Судскиот совет со независни експерти, со што ќе се овозможи поголема доверба во одлуките на Судскиот совет и судството во целост. Сегашниот Закон за Советот за утврдување на факти треба да биде укинат. Во иднина Академијата и управните судови мора доследно да ги почитуваат кратките законски рокови за приговори, жалби и тужби утврдени во Законот за Академијата за судии и јавни обвинители, чија цел е да обезбедат ефикасност на постапката за избор на кандидати во Академијата. Институциите да соработуваат со СЈО и да ги доставуваат сите потребни документи и информации со цел овозможување на спроведување на истрага против сите осомничените лица и поведување на соодветни кривични постапки. Неопходно е продолжување на законскиот рок од 18 месеци за подигнување на обвинителни акти и предлози. Потребни се измени во Законот за заштита на сведоци преку кои би се овозможило СЈО да може да предлага заштитени сведоци во предметите во кои има надлежност.

УСТАВИ ЗАКОНОДАВСТВО

Заклучок:

Во 2016 година продолжи невообичаеното пасивизирање во работата на Уставниот Суд. Беше намалена довербата кај граѓаните, а постоеше јасна наклонетост кон политиките на законодавната и извршната власт. Со тоа сериозно е нарушена независноста, непристрасноста, компетентноста и легитимноста на Уставниот суд.

Преку помилувањето на 56 обвинети, вклучително и високи државни и партиски функционери од власта, Претседателот се стави над правото, над Собранието и над политичкиот договор од Пржино, со што сериозно ја попречи работата СЈО. Помилувањето, кое во суштина беше амнестија е најверојатно единствен пример во историјата каде што еден претседател на држава помилувал масовно и организирано кршење на човековите права и слободи што вклучуваат случаи на повреда на уставното право на слобода на избори, повреда на приватноста, коруптивни и други злоупотреби на политичката елита.

Препорака:

Хелсиншкиот комитет го повикува Уставниот суд да се издигне над партиските и индивидуалните интереси и да донесе одлука со која нема да утврди неуставност на законот и нема да го укине или поништи. Уште еднаш потенцираме дека со тоа нема да се остави можност лицата кои се осудени за изборни измами да можат да бидат помилувани, со што ќе се заштити општествениот и државниот интерес и ќе се обезбеди простор да може повторно да се гради правната сигурност и владеењето на правото, како темелни вредности на уставниот поредок на Република Македонија.

Хелсиншкиот комитет препорачува Претседателот во иднина да се воздржи од преземање дејствија и носење одлуки кои ја загрозуваат правната сигурност и владеењето на правото во Република Македонија и претставуваат чин на рушење на правната држава и повреда на меѓународните обврски за заштита на човековите права ратификувани од Република Македонија.

ЗАТВОРЕНИ ИНСТИТУЦИ И МАЛТРЕТИРАЊЕ

Заклучок:

Во текот на 2016 година и почетокот на 2017 година во македонските затвори починаа 13 осудени лица. Најголемиот број од нив казната ја издржуваа во Затворот во Идризово. Не беа преземени никакви мерки за справување со високиот степен на корупција меѓу затворските служби и затворениците. Опстојува насилството од страна на затворските служби, во форма на шамари, удари, клоци и удари со палка по телото. Надлежните во затворите продолжија непотребно да го одложуваат процесот на лекување на осудениците и нивното испраќање на медицински третман, ситуација која оди на штета на здравјето на овие лица, при што им се повредува законски гарантираното право на здравствена заштита. Најголемиот број на осудени лица воопшто не се запознаени со можноста за добивање на правна помош во самите затвори, а системот на поплаки и претставки до директорите на затворите е целосно нефункционален. Иако проектот за реконструкција и изградба на затворите требаше да заврши во 2015 година, градежните активности во 2016 година не беа ниту близу до крајот. Надзорните механизми се само делумно функционални и не може да се сметаат за независни. Управата континуирано ги одбиваше невладините организации и медиумите да ги посетуваат затворите и да разговараат со осудените лица.

И во 2016 година, како и во периодот од 2009-2015, не беше донесена ниту ниту една осудителна пресуда со која некој би бил осуден на затворска казна за кривичното дело тортура. Ромите продолжуваат да бидат најчеста жртва на

мачење и малтретирање од страна на полицијата и затворската полиција. Државата сè уште не обезбедува соодветна правна, медицинска, психолошка и социјална поддршка за жртвите од мачење и нечовечко постапување.

Препорака:

Крајно време е активностите предвидени во Проектот за реконструкција на пенитенцијарите установи да се забрзаат. Здравствената заштита и правната помош мора да бидат обезбедени во најитен рок и под еднакви услови за сите осудени лица. Административниот и судскиот надзор мора да биде зајакнат. Невладините организации и медиумите мора да бидат во можност слободно да ги посетуваат затворите и да известуваат за условите за живот во нив.

Хелсиншкиот комитет упатува апел до властите конечно да го препознаат постоењето на тортурата и да развијат политики за заштита од овој варварски чин. Властите мораат да спроведат политика на нулта толеранција за акти на тортура од страна на службени лица. Крајно време е да се соочиме со феноменот на неказниност и солидаризирање на јавните обвинителства и судовите со полицијата. Главниот фокус мора да се насочи кон жртвите на тортура за кои државата сè уште не обезбедува соодветна правна, медицинска, психолошка и социјална поддршка.

Потребно е и итно зголемување на бројот на лекари специјалисти, вклучувајќи и на постојани доктори интернисти (општ лекар, гинеколог и стоматолог) во ЈУ Специјален завод Демир Капија кои во континуитет на дневна основа би ја следеле здравствената состојбата на пациентите и како би можеле пациентите да ги остварат сите права од здравственото осигурување.

ДИСКРИМИНАЦИЈА

Заклучок:

Врз основа на сите информации од надлежните институции за заштита на граѓаните од дискриминација и случаите што беа пријавувани во Комитетот, може да се констатира дека, и покрај тоа што изминаа шест години од примената на Законот за спречување и заштита од дискриминација и формирањето на Комисијата за заштита од дискриминација, сè уште не може да се зборува за ефективна заштита во делот на дискриминацијата, особено кога станува збор за маргинализираните групи. Главните точки што се однесуваат на пристапот до правда на жртвите од дискриминација, односно ослободувањето од судски трошоци за поведување на судска постапка за заштита од дискриминација, независност на Комисијата за заштита од дискриминација, непрефрлување на товарот на докажување на страната на дискриминаторот и невклучувањето на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основи за дискриминација,

останаа неизменети.

Сознанијата дека судската заштита во случај на дискриминација почна сè повеќе да се користи претставува индикатор за зголемена свесност кај граѓаните за можностите од судска заштита. Сепак, најголемиот дел од поведените судски постапки се поддржани од здруженија на граѓани кои обезбедуваат правна помош во случаи на дискриминација, поради тоа што Законот за спречување и заштита од дискриминација не овозможува ослободување од судски трошоци при поведување на судска постапка. Од овие причини може да се констатира дека пристапот до правда за судска заштита од дискриминација останува ограничен.

Препорака:

Потребна е итна измена на Законот за спречување и заштита од дискриминација во насока на олеснување на пристапот до правда на жртвите од дискриминација, независност на Комисијата за заштита од дискриминација, префрлување на товарот на докажување на страната на дискриминаторот и вклучувањето на сексуалната ориентација и родовиот идентитет како основи за дискриминација.

Во идниот период Владата и Собранието на РМ мора да ги прифатат сите промени на Законот за спречување и заштита од дискриминација, предложени од работната група која е формирана од страна на Министерството за труд и социјална политика, со цел конечно подобрување на правната рамка за заштита од дискриминација.

ЕКОНОМСКИ И СОЦИЈАЛНИ ПРАВА

Заклучок:

Генерална констатација е дека институциите не постапуваат согласно позитивните законски прописи и не ги почитуваат законските рокови за изготвување на решенијата, а со ваквото непостапување директно ги загрозуваат правата на граѓаните што произлегуваат од законите за социјална и здравствена заштита.

Центрите за социјална работа како јавен сервис на граѓаните, особено кога станува збор за олеснувањето на пристапот до остварување на социјалните права на граѓаните кои се во социјален ризик, потфрлуваат во својата работа. Корисниците на правата од социјалната заштита многу често се соочуваа со решенија со кои им се прекинуваат определени права, токму заради општата неинформираност околу пријавувањето на финансиските промени на нивните трансакциски сметки и следствено, поради нефункционалните стручни служби

при центрите за социјална работа. Така, многу често се случуваше да биде прекинато правото на социјална парична помош, без оглед на незначителниот непријавен износ на примени средства. И покрај поведените жалбени постапки и постапките пред Управниот суд, граѓаните и понатаму се спречени во остварувањето на своите економски и социјални права поради долготрајните постапки и неефективното работење на институциите.

Препорака:

Хелсиншкиот комитет препорачува државните органи да се водат од начелото на ефикасност и утврдување на материјална вистина, како и да постапуваат по напатствијата на Управниот суд и Вишиот Управен суд. Од друга страна, судовите треба да се водат од начелото на ефикасност и правото на судење во разумен рок и да донесуваат мериторни одлуки во случаите кога нивните препораки не се почитуваат и спроведуваат од страна на управните органи.

ГОВОР НА ОМРАЗА

Заклучок:

Иако говорот на омраза зазема сè посилен замав во општеството и станува вообичаена алатка за меѓусебни пресметувања на различни групи и поединци, реакцијата на државните органи кои се надлежни да го гонат како кривично дело е дијаметрално спротивна, речиси непостоечка. Еден од охрабрувачките фактори за ширење говор на омраза е токму неговото неказнување и толеранција. Другиот фактор е практикување на говор на омраза од страна на јавни личности, кои наместо да осудуваат насилство и нетолеранција, значително го поттикнуваат, без притоа да понесат било каква правна или општествена одговорност.

Препорака:

Неопходно е да се предвиди едно кривично дело ширење говор на омраза од кое што ќе произлезе целисходна дефиниција за тоа што претставува говорот на омраза и ќе предвидува затворена листа на карактеристики. Државата и граѓанските организации мора значително да работат на покренување на свеста кај граѓаните за постоењето на говорот на омраза, како и механизмите за заштита и пријавување на истиот. Полицијата, јавните обвинителства и судовите е неопходно да покажат јасен став и нулта толеранција кон говорот на омраза како кривично дело. Сторителите мора да бидат казнети со соодветни казни. Јавните личности, политички лидери и општествено релевантни субјекти мора да заземат строг, едногласен став против говорот на омраза и истиот да го промовираат кон јавноста и групите врз кои што имаат влијание.

ДЕЛА ОД ОМРАЗА

Заклучок:

Во 2016 година беа регистрирани 70 дела сторени од омраза. Споредбено со 2015 година, најголемата разлика во 2016 година е во мотивот поради кој се сторени инцидентите од омраза. Додека во 2015 година мотивот за најголемиот број на инциденти беше статусот на бегалец или мигрант на лицата кои транзитираа низ Република Македонија, во 2016 година мотив за најголем број од инцидентите е етничката припадност, односно политичката припадност или уверување на жртвите и сторителите. Особен причинител на делата од омраза беа Предвремените парламентарни избори и негативниот набој произлезен од политичката криза. Беа регистрирани најмалку 89 жртви и 211 сторители на дела од омраза. Мнозинството жртви се младинци и бегалци или мигранти.

Препорака:

Хелсиншкиот комитет упатува на директната поврзаност помеѓу говорот на омраза во јавниот простор и регистрираните дела од омраза. Делата од омраза во предизборниот период се јавуваат како директна последица на зголеменото присуство на говорот на омраза од страна на јавните личности во медиумите, во политичките кампањи и на собирите на политичките партии. Комитетот апелира политичките претставници и другите јавни личности не само да се воздржат од употребата на говор на омраза, туку и најстрого да ја осудат неговата употреба во секоја прилика.

РОДОВО БАЗИРАНО НАСИЛСТВО

Заклучок:

Државата сè уште не ги исполнува минимум стандардите што треба да гарантираат ефикасна заштита од насилство врз жените. Отсуството на соодветна реакција од страна на полицијата и центрите за социјална работа, малиот број shelter-центри за жртви на семејно насилство, отсуството на shelter-центри за жртви на сексуално насилство се само дел од системските проблеми, поради кои може да се констатира дека државата не ги исполнува условите за обезбедување на правилна заштита на жените-жртви од родово базирано насилство. Во однос на постапувањата од страна на судовите беше забележано дека судиите не се целосно информирани за содржината на Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство, поради што во одредени случаи не беа изречени привремени мерки за заштита од семејно насилство.

Препорака:

Хелсиншкиот комитет за човекови права препорачува судиите да почнат ефикасно, доследно и правилно да го применуваат Законот за превенција, спречување и заштита на семејно насилство, особено одредбите кои се однесуваат на изрекувањето на привремените мерки за заштита, како би се обезбедила најдобра заштита и би се отсраниле непосредните и сериозни опасности по животот и физичкиот интегритет на жртвите на семејното насилство и членовите на нивните семејство. Државата треба што поскоро да почне со процес на ратификација на Истанбулската конвенција и обезбедување на минимум стандарди за ефикасна заштита на жените и децата жртви на насилство.

БЕГАЛСКА КРИЗА

Заклучок:

За време на бегалската криза, беше нотирано значително прекршување на правата на бегалците на територијата на Република Македонија. Започнувајќи од затворањето на границите кое ја ограничи нивната слобода на движење и можноста да поднесат барање на азил во земја по свој избор, преку нехуманиот и понижувачки третман од страна на службени лица, па се до неспроведувањето на ефективни истраги при загубени човечки животи, државата не успеа да ги исполни своите обврски од меѓународните документи за човекови права на кои е потписничка. Високо застапена дискриминација, говор на омраза и дела од омраза, покажаа дека општеството е затворено и неподготвено за хуман пристап кон лицата од имигрантско потекло. Дополнително, неспособноста на државата да ги истражи и санкционира истите, покажа сериозно нефункционирање на домашните механизми за заштита на основните права.

Препорака:

Националното законодавство кое се однесува на правата на бегалци или азилантите мора да биде консолидирано и во склад со меѓународното право и документите за заштита на човековите права, на кои државата е потписничка. Сите случаи каде што постојат наводи за прекршување на човековите права на сите луѓе на територијата на Република Македонија, мора да бидат соодветно и ефективно истражени од страна на државата и одговорните лица да бидат санкционирани. Основните човекови права на бегалците мора да бидат промовирани, почитувани и заштитени во секој момент од нивниот престој во Република Македонија. Правото на барање азил не смее да им биде оневозможено на бегалците кои поминуваат низ државата, преку недозволување пристап до постапката за азил.

ГОДИШЕН ИЗВЕШТАЈ

за состојбите со човековите права на припадниците
на ЛГБТИ заедницата во 2016 година

ОСВОЈУВАЊЕ НА СЛОБОДАТА

СОДРЖИНА:

Вовед	65
Застапување	65
Институции	67
Медиуми и ЛГБТИ заедница	68
Случаи	70
Заедница	70

1. Вовед

Изминатата година ја одбележа кулминацијата на борбата за освојување на слободата и просторот, кои долги години беа узурпирани од една тоталитарна и криминална клика, вгнездена во власта. Ја поддржавме оваа борба, со цел обезбедување на фер услови за нашите заложби за праведен и еднаков третман. Со цел да обезбедиме демократски и слободен простор во кој ќе можеме да ги кажеме нашите аргументи за едно поинакво, праведно и хумано општество кое ќе се грижи за сите, без исклучок. Борбата за повторно освојување на одземената слобода и простор не' воведува во единствена можност за преобмислување на нашето општество во годината и годините пред нас. Шансата за градење на отворено и праведно општество не' смееме да ја пропуштиме, за да стигнеме до целта: **РАЗЛИЧНИ! ЕДНАКВИ! СЛОБОДНИ!**

2. Застапување

Во текот на 2016 година, голем дел од активностите на ЛГБТИ Центарот за поддршка беа условени од политичката состојба на пошироката политичка заедница, а не само состојбата во која се одвиваше животот на ЛГБТИ луѓето во Македонија. Оттука, главните политички артикулации, особено концентрирани низ „Шарена револуција“, ја воспоставија и политичката позиција на ЛГБТИ Центарот за поддршка.

Еден од главните ресурси, во таа смисла, беше истражувањето од кое произлезе Анализата на проблемите и потребите на ЛГБТИ заедницата во Македонија. ЛГБТИ Центарот за поддршка со делумна помош од Амбасадата на САД во Македонија, во јануари минатата година спроведе истражување за потребите на ЛГБТИ луѓето во Република Македонија во областите на социјалната заштита, правните услуги и полициското постапување. Истражувањето не е направено на репрезентативен примерок, ниту има намера да претстави слика за тоа како целата ЛГБТИ заедницата го согледува сопственото место во општеството, истражувањето претставува почетна точка за тоа како ЛГБТИ лицата гледаат на институциите. Истражувањето е одговорено од 134 испитаници коишто живеат во Скопје, Тетово, Куманово, Прилеп, Битола и Струмица. Резултатите од анонимното истражување покажаа фрапантни бројки за довербата којашто заедницата ја има кон институциите.

Исто така, на линија на борба против селективната правда против која се позиционираше целата опозиција во Македонија, не само ЛГБТИ заедницата, ЛГБТИ Центарот за поддршка ја покренa веб страницата www.prijavinasilstvo.mk, страна на која ЛГБТИ луѓето можат анонимно да

пријавуваат насилство врз нив. Потребата за постоење на оваа веб страница лежи во фактот што системот во Македонија не функционира и не ја заштитува ЛГБТИ заедницата и самата презентација се случуваше пред јавното обвинителство како знак на протест на повеќегодишното игнорирање на случаите на насилство врз ЛГБТИ луѓето и активистите. Против селективната правда кон ЛГБТИ заедницата во македонското општество се огласи и Парламентарното Собрание на Советот на Европа, со усвојување на Декларацијата бр. 585 за неуспехот на властите во Македонија да одговорат на повторените напади врз ЛГБТИ Центарот за поддршка во Скопје. Декларацијата потсетува на шесте напади врз ЛГБТИ Центарот за поддршка и неговите активности во текот на неговото тогаш двегодишно постоење и ги повикува властите во РМ јавно да го осудат насилството; да сторат сè што е во нивна моќ органите за спроведување на законот да реагираат брзо и ефективно при одделни инциденти; да преземат дополнителни мерки за да почнат да решаваат проблеми како што се хомофобијата и трансфобијата во општеството, како и што е предвидено со Препораката од Комитетот на министри CM/Res (2010) 5 – во делот за мерки за борба против дискриминација по основа на сексуална ориентација или родов идентитет.

Од аспект на слободата на здружување и потребата од видливост на барањата на ЛГБТИ заедницата во јавната сфера, значајно да се спомене е и организирањето на четвртиот Викенд на гордоста. Целта на серијата настани во рамки на „Викендот на гордоста Скопје 2016“ беше да се креира и промовира поинаков светоглед, и да се понуди радикална и многустрана критика на бинарниот родов систем, хетеронормативноста и националистичката хомофобија. Носечката идеја на минатогодишниот „Викенд на гордоста“ беше солидарноста. Дополнително, доследното организирање на Маршот на толеранцијата од страна на Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија, оваа година беше посветено на борбата против говорот на омраза, како и на насилството кое во себе го содржи овој инкриминиран говор, а кој произведува повреди и трауми во голема мера и за ЛГБТИ луѓето.

Борбата за слободно општество подразбира одговорност и политички ангажман кој понудува решенија за доаѓање до правдата и еднаквоста. Поаѓајќи од таквата констатација, ЛГБТИ Центарот за поддршка во декември минатата година се приклучи на процесот на создавање на документ за подобрување на состојбите во повеќе сектори, процесот беше поддржан од канцеларијата на фондацијата Фридрих Еберт во Македонија, кој се нарече „Денот потоа“. Хелсиншкиот комитет за човекови права и ЛГБТИ центарот за поддршка работела на делот на правосудство, ЛГБТИ права и темелни права и демократија, каде спаѓаат фундаменталните права, правото на здружување, слободата на изразување, казнено-поправни установи, но и ранливи групи.

Истиот документ понатаму беше доставен за потпишување до претставници на партиите учеснички на предвремените парламентарни избори. Исто така, водејќи се од потребата за децентрализација на таквиот политички ангажман преку кој треба да се дојде до правда и еднаквост во општеството, на 14ти декември, во просториите на Народниот правобранител на Република Македонија, беше потпишан Меморандум за соработка помеѓу Хелсиншкиот Комитет за човекови права на Република Македонија – ЛГБТИ Центарот за поддршка и Народниот правобранител на Република Македонија. Целта на соработката помеѓу Народниот правобранител и ЛГБТИ Центарот за поддршка е зајакнувањето на регионалните капацитети на Народниот правобранител во областа на човековите права и слободи на ЛГБТИ луѓето, како и зголемувањето на правната сигурност и механизмите за заштита на правата на ЛГБТИ заедницата на територијата на Република Македонија.

3. Институции

Политичката криза во македонското општество, меѓу другото, беше продлабочена и траеше долго заради партиското окупирање на институциите и нивно празнење од сервисирањето на граѓаните на Република Македонија, како и третирање на истите преку принципот на еднаквост и без исклучување заради различни карактеристики.

Еден од примерите за партизирањето на институциите низ кои треба да се материјализира принципот на еднаквост беше тој со изборот на новиот состав на Комисијата за заштита од дискриминација. На 11.01.2016 беа избрани новите членови на Комисијата од страна на Собранието. Се потврдија стравувањата од 2014-тата година, кога Мрежата за заштита од дискриминација каде членува и ЛГБТИ Центарот за поддршка, посочи дека законските недоречености оставаат простор за член на Комисијата да биде избран несоодветен кандидат за улогата која треба да ја врши. Ваквите несоодветни норми резултираа со изборот на партиски кадри, без искуство во областа на анти-дискриминациското право и пракса, ниту пак работа со маргинализирани и ранливи групи. Најпоразителни беа изборите на Тони Науновски и новиот претседател на Комисијата, Александар Даштевски, како поддржувачи на политики кои ги деградираат и не ги третираат еднакво различните социо-културни и политички групи во македонското општество.

Друг загрижувачки пример е функционирањето на органите на Министерството за внатрешни работи. Во изминатата година на длабока политичка криза и поларизирано општество, силен замав зеде говорот на омраза базиран на сексуалната ориентација и родовиот идентитет. ЛГБТИ заедницата беше мета на бројни напади, пред се' на социјалните мрежи.

Граѓанските активисти кои ги застапуваат правата на ЛГБТИ заедницата (и нивните поддржувачи) беа медиумски напаѓани од страна на центрите на моќ, но и од поединци. Министерството за внатрешни работи не покажа никаква волја, ниту компетентност да се справи со говорот на омраза кој што може да резултира и со физичко насилство.

Во текот на 2016 година, значајна беше професионалноста на две институции чија работа е поврзана со онаа на ЛГБТИ Центарот за поддршка, а тоа се Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и Советот за етика во медиумите на Македонија. Особено значајно е професионалното функционирање на Советот, при што потребно е да се потенцира дека во своите одлуки (и од изминатите години) се покажа висок степен на стручност во примена на материјалното право како и во примена на правото кое произлегува од јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права. Исто така, Советот покажа висок степен на професионалност во однос на временската рамка во која одговори на сите од овие жалби. Од соработката со Советот, издвојуваме дека на 17.02.2016 година, ЛГБТИ Центарот за поддршка, Хелсиншкиот комитет за човекови права на РМ и „Коалиција за сексуални и здравствени права на маргинализирани заедници“ поднесоа жалба до комисијата за жалби при советот во врска со напис објавен на електронскиот медиум Пулс24, со наслов „Уништување на семејните вредности со смислен план“, кој содржи дискриминаторска содржина, при што на груб начин се крши правото на избор, односно со омраза се квалификуваат одредени начини на живот. Дополнително, со овој напис се клеветат македонските НВО за наводно финансирање и планирање на „демонтирање на семејството“. Комисијата донесе одлука со која ја уважи како основана жалбата. Како што е наведено во одлуката на Комисијата, со овој напис прекршени се членовите 1, 10, 11 и 13 од Кодексот на новинарите.

4. Медиумите и ЛГБТИ заедницата

Во текот на 2016 година, она што беше важно за медиумската репрезентација на ЛГБТИ заедницата во македонското општество, беше нејзината вклученост и политичкото ангажирање во борбата за владеење на правото, еднаквост и демократија. И покрај тоа што јасна е таквата улога на ЛГБТИ заедницата, како значаен политички субјект со доследна линија на отпор кон структурното исклучување, дискриминација и друга деградација, сепак дел од медиумите и медиумските работници блиски до партијата ВМРО-ДПМНЕ и нејзините бизнис партнери, кршејќи ги етичките стандарди на медиумско работење или вистинитост, информираност и објективност, покажаа јасна медиумска тенденција во репрезентацијата на ЛГБТИ заедницата како штетна, настрана, со

тајни агенти, изложена на неказниво насилство, поврзувана со платенички активности и на тоа сл.

Во таа смисла, многу чести се медиумските прилози кои ги обработуваат ЛГБТИ темите низ сензационалистички наслови (особено од рубриката „Шоу-биз“)⁶; наслови кои упатуваат на извесна „анимализација“ на ЛГБТИ заедницата или поврзување на истата со дивост/нагони и друг тип на сексистичко десубјективирање⁷; понатаму преку наслови кои се однесуваат на насилство, кое поминува без осуда во медиумите⁸ или пак наслови низ кои директно се шири говор на омраза. Во врска со последното, јасен пример е прилогот на порталот „Пулс 24“ (кој заедно со „Нетпрес“ и „Инфомакс“ и низа нивни прилози) кој јасно ја соопштува позицијата и ставот на медиумот во однос на хомосексуалноста, имено на уредувачкиот тим и одговорните за содржините кои се пласираат на порталот. Имено, коментирајќи прилог на друг медиум („Окно“), според порталот „Пулс 24“, содржините поврзани со теми за хомосексуалноста, се нужно „болни“, односно се резултат на „дегенеративни идеи“.⁹

Овој пример, како и други кои ќе бидат посочени во продолжение, беа дел од медиумското претставување на ЛГБТИ заедницата во текот на 2016 година, и покрај тоа што Европскиот суд за човекови права има донесено пресуда според која хомофобичните ставови (изразени низ прилози според кои хомосексуалноста е болест, настраност, хендикеп, дегенеративна итн.) се препознаени како говор на омраза,¹⁰ а не слобода на изразување, односно дека дискриминаторскиот говор врз основа на сексуалната ориентација е исто толку штетен и може да предизвика лична и колективна повреда како и расистичкиот говор или оној поврзан со потеклото или јазикот на жртвата.

Но значајно е да се споменат и позитивните практики, во однос на спротивставување на она што претходно беше посочено со користењето на деградирачки говор и говор на омраза кон ЛГБТИ заедницата. Еден таков пример беше одлуката на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, во врска со телевизијата „Канал 5“ и „со изјавите и ставовите искажани од страна на Миленко Неделковски во изданијата на неговата емисија

⁶ <http://telegraf.mk/zabava/sportshou/ns-newsarticle-ociqledno-ne-e-per-poglednete-ja-qeorqina-novata-devojka-na-ronaldo-foto.nspx>

⁷ <http://reporter.mk/uncategorized/%D1%84%D0%BE%D1%82%D0%BE-%D0%B8-%D0%B2%D0%BE-%D1%9F%D1%83%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%81%D0%B5-%D0%BC%D1%80%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%B0-%D0%BB%D0%B5%D0%B7%D0%B1%D0%BE-%D0%B0%D0%BA%D1%86/>

⁸ <http://republika.mk/639771>

⁹ <http://puls24.mk/mk/vesti/portalot-okno-preporacuva-bolna-literatura-za-deca>

¹⁰ Vajdeland and Others. vs Sweden, Application no. 1813/07

„Миленко Неделковски Шоу“ емитувани на 15, 22 и 29 јануари, 5 и 12 февруари 2016 година, кој поттикнува и шири дискриминација, нетрпеливости омраза врз основа на сексуална ориентација со што го прекрши член 48 од законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги.“ Имено, според Агенцијата прекршувањето на законот се однесува на тоа што „во неколку по ред последователни емисии кои се однапред снимени, телевизискиот програмски сервис на државно ниво ТВ Канал 5 носи уредничка одлука да му овозможи на авторот на емисијата да биде извор на хомофобија и говор на омраза врз основа на сексуална ориентација.“¹¹ Како што пренесува порталот „Либертас“, „Извршениот програмски надзор од страна на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги е реализиран по службена должност и се однесува на неколку емисии од Миленко Неделковски Шоу во кои тој: говори со јазикот на омразата и дискриминацијата, користи хомофобичен говор за да оцрни политички неистомисленици, ја поистоветува хомосексуалноста со болест итн. Извештајот ги разгледува сите релевантни аспекти при оценувањето на еден говор како дискриминаторски, хомофобичен и говор на омраза (контекст, лице кое е одговорно, постоење на намера, содржина, степенот и опсегот на изразувањето и веројатноста од влијание врз публиката и нејзини идни дејствија).“¹²

5. Случаи

Оваа година бројот на пријавени индивидуални случаи во ЛГБТИ Центарот за поддршка, не бележи посебни промени, во споредба со минатата година. Годинава, Центарот постапуваше по 4 индивидуални случаи. Од овие случаи, може да се заклучи дека состојбата со ЛГБТИ лицата останува непроменета. Тие се' уште немаат доверба во институциите и потребна им е поддршка и придружување во текот на процесите кои ги започнуваат од страна на здруженијата на граѓани. Дискриминацијата по основ на сексуална ориентација и родов идентитет повторно е една од доминантните причини за недостапност на било какви институционални сервиси за ЛГБТИ луѓето.

6. Заедница

Како и претходните години, така и оваа, отсуството на безбедни простори каде што ЛГБТИ луѓето ќе можат слободно да го искажат својот сексуален и родов идентитет се покажа како еден од најголемите проблеми на заедницата. Настаните кои ги организираше ЛГБТИ Центарот во текот на изминатата година се покажа како најсоодветен одговор на овој проблем, имајќи ја предвид големата посетеност на овие настани од страна на ЛГБТИ луѓето, оваа година.

¹¹ http://www.avmu.mk/images/lzvestaj_KANAL_DOOEL_Skopje.pdf

¹² <http://www.libertas.mk/agentsija-za-mediumi-kanal-5-shiri-govor-na-omraza-kon-lgbt-zaednitsata/>

Групите за поддршка кои функционираат во рамки на ЛГБТИ Центарот за поддршка и процесот на децентрализација на ЛГБТИ движењето преку формирањето на локални ЛГБТИ јадра доведоа до зајакнување на заедницата од повеќе различни аспекти, патем и солидарност со борците за човекови права и солидарност помеѓу припадниците на самата ЛГБТИ заедница, создадоа поголеми можности за делување на самата заедница и во одредена мера покажување на цврст политички став против репресираните механизми кои ги угнетуваат ЛГБТИ луѓето веќе цела деценија.

Веењето на знамето во боја на виножито на простестите против режимот и учеството на протестите на Шарената револуција се неприкосновен показател дека со тек на време заедницата политички се освестува и покажува јасен политички став и видливост.

